

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

Бібліотека імені академіка М.О. Лавровського

**МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ
ЛАВРОВСЬКИЙ
(1825–1899)**

**З ПЛЕЯДИ НАУКОВЦІВ
НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Біобібліографічний покажчик

Ніжин 2012

УДК 016:37(092)
ББК 91.9:74
Л13

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 4 від 29.11.12 р.

Упорядники:

Литвиненко Л. І. – головний бібліотекар;
Гранатович Л. В. – провідний бібліограф

Вступна стаття

Самойленко Г. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри
світової літератури та історії культури

Передмова

Литвиненко Л. І. – головний бібліотекар

Відповідальна за випуск

Ленченко Н. О. – директор бібліотеки

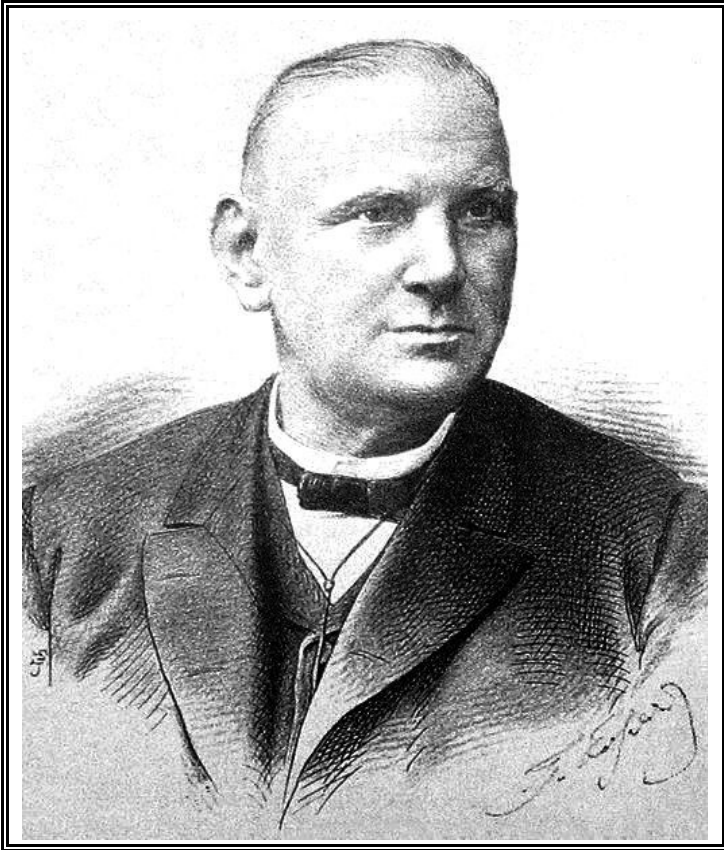
Рецензенти:

Моціяка П. П. – доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат
історичних наук;
Морозов О. С. – завідувач музею Рідкісної книги

Л16 **Микола** Олексійович Лавровський: З плеяди науковців Ніжинської
вищої школи : біобібліографічний покажчик / Ніжин. держ. ун-т імені
Миколи Гоголя, Бібліотека імені академіка М. О. Лавровського ; упоряд. :
Л. І. Литвиненко, Л. В. Гранатович ; вступ. ст. Г. В. Самойленко. – Ніжин :
НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 59 с.

УДК 016:37(092)
ББК 91.9:74

✳НДУ ім. М. Гоголя, 2012
✳Бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського

**ЛАВРОВСЬКИЙ
МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ
(1825–1899)**

НАУКОВА СПАДЩИНА М.О.ЛАВРОВСЬКОГО У ВИМІРІ ЧАСУ

Біобібліографічний покажчик присвячено видатному вченому-славісту, професору педагогіки, професору слов'яно-російської словесності та організатору освіти в Україні, Польщі, Прибалтиці, першому директору Історико-філологічного інституту князя Безбородька М. О. Лавровському. Його творча спадщина у галузі слов'янознавства, візантиністики, педагогіки та освіти, російської літератури та мови не втратила наукової цінності у наш час, активно досліджується, вивчається і переосмислюється. Широке коло наукових інтересів М. О. Лавровського свідчить про різнобічність та різноплановість його таланту. Його наукові ідеї, теоретичні напрацювання з різних галузей гуманітарної науки набувають поширення. Творчому доробку вченого присвячені численні дисертаційні роботи, виконані здобувачами Росії та України.

Закінчивши із золотою медаллю Головний Педагогічний інститут у Петербурзі (1841-1852 рр.), майбутній науковець відразу ж заявив про себе, обравши для магістерської дисертації маловивчену тему «О византийском элементе в языке договоров русских с греками» (СПб., 1853). Ця праця, яка тричі перевидавалася, причому два останні рази уже після смерті автора (Варшава, 1904), зайняла чільне у його науковому доробку. Дослідження, в якому молодий вчений розглядає вплив Візантії на дипломатію, давньоруську мову, історію та культуру, було високо оцінене сучасниками та одержало безліч схвальних відгуків. Майже всі періодичні видання дореволюційної Росії відгукнулися на появу резонансної наукової праці М.О.Лавровського, надрукувавши рецензії авторитетних вчених.

І нині жодне наукове дослідження, присвячене початковому етапу становлення дипломатії Київської Русі X-XI ст. та впливу Візантії на розвиток держави, не обходиться без посилань на вищезгадану працю М.О.Лавровського.

Уже 1854 року вчений захищає докторську дисертацію, присвячену освіті Київської Русі («О древнерусских училищах»). Згодом він підготував та видав книгу «Памятники древнерусского воспитания» (1861), в якій зібрав та оприлюднив пам'ятки

давньоруської педагогічної літератури. У праці «Об устройстве гимназии» (1867) він обґрунтував важливість класичної освіти у гімназіях як передумови для подальшого успішного навчання випускників в університетах.

Найбільш плідним у творчій біографії М.О.Лавровського є харківський період (1854-1875). Його науково-пошуковому таланту було притаманне широке коло наукових інтересів. Він активно досліджує історію Харківського університету, пише статті, присвячені творчості видатних російських письменників, вивчає пам'ятки апокрифічної літератури. Професійне захоплення педагогікою вилилося у низку праць, присвячених історії педагогіки та педагогічної думки. Як вчений-педагог М.О.Лавровський мав високий авторитет. Свої організаторські здібності він спрямовує на організацію вчительських з'їздів та друкує ґрунтовні наукові огляди у періодичній пресі.

Широке визнання одержали його педагогічні праці та практичний освітянський досвід у сучасників. Однією з перших спроб осмислення та узагальнення його вкладу у вивчення історії освіти давньоруської держави є фундаментальна праця видатного вченого-педагога М.І.Демкова «История русской педагогики» (М., 1913). Розділи книги, присвячені освіті Київської Русі, базуються на напрацюваннях М. О. Лавровського.

Вагомий науковий доробок вченого у галузі російської літератури. Він автор наукових досліджень, присвячених творчості М.В.Ломоносова, М.В.Гоголя, О.С.Пушкіна, В.А.Жуковського, М.М.Карамзіна, І.А. Крилова, Д.І.Фонвізіна.

Що стосується власне славістичних напрацювань, М.О.Лавровський велику увагу приділив чеському політичному діячеві, поету, перекладачеві К.Я.Ербену. У біографічному нарисі вчений високо оцінював вклад К.Я.Ербена у визвольну боротьбу чеського народу проти габсбургської монархії, характеризував його як патріота, цінував повагу до Росії. М.О.Лавровський ретельно дослідив переклад К.Я.Ербена «Слова о полку Ігоревім», підкреслюючи спільність слов'янських культур.

Ідеологічна заганжованість радянської доби, жорсткі ідеологічні канони, заперечення здобутків «буржуазних вчених», піддали забуттю наукову спадщину М.О.Лавровського. Його науковий доробок довгий час залишався маловивченим, з'являлися тільки поодинокі дослідження, присвячені різним аспектам

творчості та короткі біографічні довідки у різних енциклопедичних виданнях. Але значення творчої спадщини вченого та успішна діяльність як професора та декана історико-філологічного факультету Харківського університету, організаторський та педагогічний хист, освітянська діяльність у Ніжині, Варшаві, Ризі безперечні.

Час розставив все на свої місця, про що свідчать численні дослідження нинішніх науковців, які вивчають наукову спадщину М.О.Лавровського у різних аспектах. Майже увесь його різнобічний науковий доробок та практичний досвід у галузі освіти став предметом вивчення науковцями різних галузей.

Харків є потужним осередком сучасних наукових досліджень, присвячених вкладу однієї з найкращих візантиністичних шкіл Росії XIX ст., що була зосереджена у Харківському університеті. З великого масиву наукових напрацювань з історії візантології необхідно відзначити праці харківських вчених С.І.Лимана, С.Б.Сорочана, Ю.Ф.Федорова та ін. Вони високо оцінюють внесок М.О.Лавровського як основоположника вивчення цієї тематики.

Над досягненням суті напрацювань М.О.Лавровського як візантиніста плідно працюють вчені Росії. Серед найбільш відомих дослідників можна назвати імена В.А.Горячева, М.В.Бібікова, Т.Л.Курбатова, К.А.Максимова та ін.

Неоціненний вклад М.О. Лавровського у становлення та розвиток Ніжинської вищої школи. Маститий вчений з великим науковим авторитетом, декан історико-філологічного факультету з дванадцятирічним стажем роботи, налагодженим побутом, широким колом друзів та учнів, різко змінює напрям своєї діяльності. Він приїжджає до Ніжина для реорганізації Юридичного ліцею князя Безбородька.

На поприщі керівника та фундатора Ніжинського Історико-філологічного інституту князя Безбородька проявилися кращі риси особистості М.О.Лавровського. Численні друковані джерела та спогади випускників свідчать про його безперечні організаторські здібності, толерантне відношення до професорсько-викладацького складу та майже батьківське піклування про студентів.

У ніжинський період вчений проявив себе як дослідник історії Гімназії вищих наук князя Безбородька та гоголезнавець.

Жодна праця про ніжинський період життя та творчості Гоголя не обходиться без посилань на працю М.О.Лавровського «Гимназия высших наук князя Безбородко в Нежине (1820-1832)» (К., 1878).

Одним з перших на непересічну постать науковця звернув увагу професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Г.В.Самойленко. 1993 року побачив світ біобібліографічний покажчик «Николай Алексеевич Лавровский» (Нежин, 1993) з ґрунтовною передмовою. Посібник став цінним підґрунтям для подальшого бібліографування наукової спадщини та публікацій про життєвий і творчий шлях вченого.

Перу Григорія Васильовича належить також монографія «Нежинская филологическая школа», в якій віддається належне вкладові М.О.Лавровського у формування ніжинської славістичної школи. Як автор серії книг з історії Ніжинської вищої школи від її початків до класичного університету, Г.В.Самойленко і надалі висвітлює вклад вченого в організацію та становлення Історико-філологічного інституту князя Безбородька, розроблення концепції підготовки педагогічних фахівців.

Провідний бібліограф Л.В.Гранатович у 2001 році склала та упорядкувала біобібліографічний покажчик «Викладачі Ніжинської вищої школи. Ч.1. 1820-1920 (Нежин, 2001), що містить бібліографію М. О. Лавровського з понад 90 позицій.

Останні двадцять років ознаменовані поглибленим вивченням наукової спадщини М.О.Лавровського професорсько-викладацьким складом Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Проблемам дослідження життя та творчості вченого, його науково-освітньої діяльності присвячені праці ніжинських науковців, зокрема Г.В.Самойленка, Т.Д.Пінчук, П.П.Моціяки, О.М.Ковальчук, І.І.Киричок, Н.М.Демченко, Н.М.Баленко та ін.

Вивчення науково-освітніх напрацювань М.О.Лавровського ніжинського періоду не можна вважати повним без його вкладу у формування книгозбірні. Бібліотека зазнала свого розвитку саме завдяки його піклуванню. Суттєвий внесок у вивчення цього періоду історії книгозбірні зробив доктор історичних наук С.М.Міщук. У низці публікацій він віддає належне М.О.Лавровському як ініціатору формування та поповнення фондів, придбання цінних колекцій та зібрань, залучення

професорів до впорядкування книгозбірні, археографічного вивчення рукописів та колекцій.

Високо оцінюючи вклад вченого у розвиток бібліотеки та на відзначення 190-ї річниці від дня заснування, 2010 року їй присвоєно ім'я академіка М.О.Лавровського.

Об'єктивного висвітлення зазнають педагогічні праці М.О.Лавровського у наш час. Численні дослідження українських та російських науковців високо оцінюють його вклад у теорію, історію педагогіки, його науково-практичний досвід. Важливі грані внеску М.О.Лавровського у педагогіку, актуалізацію науково-практичної діяльності, дослідження проблем єдності та наступності історико-педагогічного процесу висвітлюють у своїх наукових працях українські вчені А.В.Гордеєва, Л.П.Юрченко, С.А.Зеленська, О.А.Лавріненко, К.Є.Каліна та ін.

Над переосмисленням науково-практичного педагогічного досвіду М.О.Лавровського плідно працює завідувач відділу суспільно-гуманітарних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К.Д.Ушинського Т.М.Фарбак. Її науковий доробок – це ще одна сходинка у здійсненні аналізу та актуалізацію концептуальних засад педагогічної спадщини вченого.

Розгортаються дослідження на батьківщині вченого. Науковці Твері відносяться з повагою до знаменитого земляка, вивчають творчий шлях, пов'язаний з рідним краєм. Значний внесок у вивчення історико-краєзнавчої спадщини М.О.Лавровського належить науковцям Тверського університету Є.А.Макаровій, В. М. Воробйову та ін.

Видання підготовлене з метою розкриття наукової спадщини видатного вченого, директора-фундатора Ніжинського Історико-Філологічного інституту князя Безбородька, розвитку його ідей сучасними вченими. Біобібліографічний посібник сприятиме ознайомленню широкого читацького загалу з мало-відомими працями, дослідженнями творчості науковця у минулому і зараз, дозволить простежити їхню динаміку у вимірі часу.

Посібник налічує 236 бібліографічних записів. Він складається з трьох частин: «Хронологія життя та творчості М.О.Лавровського», «Наукові праці», «Література про життєвий та творчий шлях» та відображає публікації за період 1849-2012 рр. Матеріал розмішено за хронологічним принципом, у межах року

– за абетковою прізвища автора або назви видання. Поряд з бібліографічними записами друкованих джерел наведено, за наявності, вебадреси їхніх електронних аналогів. Деякі з них супроводжуються короткими анотаціями, що мають на меті зорієнтувати користувача, націлити на зміст даної роботи.

Упорядники намагалися представити бібліографічні відомості про праці вченого, що вийшли друком окремими виданнями або опубліковані у періодиці та збірниках. До посібника включено матеріали з газет дореволюційної Росії, незважаючи на те, що нині багато з них важкодоступні для пересічного користувача.

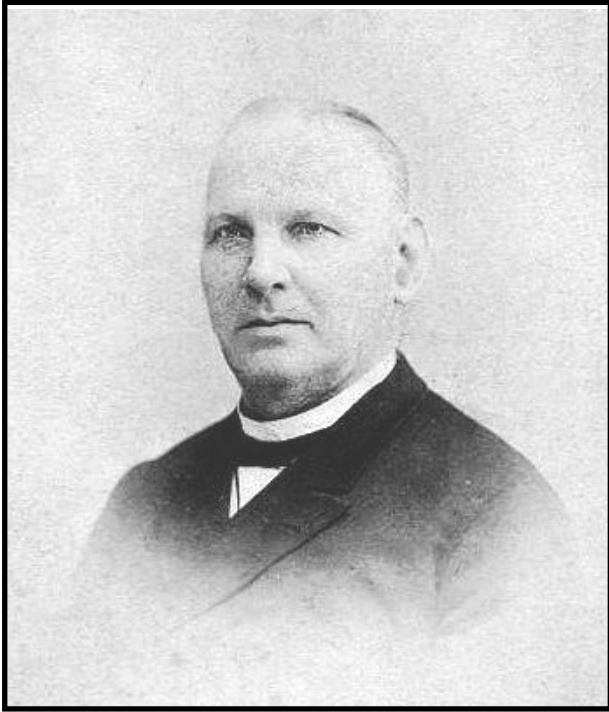
Упорядники поставили перед собою непросте завдання – поєднати у покажчику наукові розвідки українських та зарубіжних вчених, які вивчають та розвивають творчу спадщину М.О.Лавровського.

Бібліографічний опис документів здійснено за ДСТУ-ГОСТ 7.1: 2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні відомості та правила складання». Скорочення слів здійснено відповідно до чинних в Україні стандартів. Документи, не перевірені «de visu», позначені астериксом. Допоміжний апарат складається з іменного покажчика.

При підготовці покажчика використано фонди бібліотеки ім. М.О.Лавровського НДУ імені Миколи Гоголя, бібліографічні покажчики «Книга в Україні, 1861-1917: Матеріали до репертуару української книги. Вип. 9» (К., 2006). «Библиографический указатель литературы по русскому языкознанию с 1825 по 1880 год. Вып. 1-8» (М., 1954-1958), електронні каталоги Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, Національної Парламентської бібліотеки України, бібліотеки Національного педагогічного університет імені М.П. Драгоманова, Російської Національної бібліотеки, Російської Публічної бібліотеки, Наукової бібліотеки Санкт-Петербурзького університету, інтернет-ресурси.

Біобібліографічний покажчик сприятиме інформаційному забезпеченню подальших досліджень, популяризації наукового доробку, життєвого шляху, та практичного досвіду М.О.Лавровського як однієї з найяскравіших постатей Ніжинської вищої школи, творчому використанню його ідей.

Людмила Литвиненко
головний бібліотекар

АКАДЕМІК М.О.ЛАВРОВСЬКИЙ

Одним із помітних вчених ХІХ ст. був Микола Олексійович Лавровський (1825-1899), творча доля якого була пов'язана з Ніжинською вищою школою.

Родом він був із сім'ї сільського протоієрея Тверської губернії. Після закінчення губернської духовної семінарії (1846) він разом із своїм братом Петром вступив до Санкт-Петербурзького головного педагогічного інституту, який закінчив у 1851 р. з золотою медаллю. М.Лавровський був дуже вдячний своєму навчальному закладові, який сформував його характер, розвив духовні сили і прищепив йому найважливіші принципи роботи з юнаками.

Навчаючись на історико-філологічному відділенні, М.Лавровський проявив свої високі знання з багатьох предметів, тому його

залишили для подальшого удосконалення класичних мов на кафедрі грецької і латинської словесності у рідному інституті. Викладачів вразили знання їх студента, виявлені під час аналізу перекладу «Одісеї» В.Жуковського у порівнянні з оригіналом твору. Склавши магістерський екзамен і захистивши дисертацію М.Лавровський перевівся до Харківського університету, де працював його брат Петро Олексійович.

Магістр російської філології М.Лавровський в університеті читав лекції з педагогіки, брав участь у роботі комісії, яка приймала екзамени на звання домашніх вчителів і вчительок з російської словесності.

У 1855 р. він захистив докторську дисертацію на тему «Про давньоруські училища». М.Лавровському було 30 років. Інтереси молодого вченого були широкі. Паралельно з дослідженням творчості письменників М.Карамзіна, М.Ломоносова, Д.Фонвізіна, І.Крилова, він займався вивченням педагогічної спадщини в давньоруській історіографії («Пам'ятники старовинного російського виховання»), а також творчість Катерини Великої під кутом зору її педагогічного значення («О педагогическом значении сочинений Екатерины Великой» (1856)).

Крім наукової діяльності М.Ломоносова плідно виконував адміністративну роботу. Займаючи посади професора кафедри педагогіки, а потім російської словесності, він з 1862 по 1875 рік був деканом історико-філологічного факультету.

Харківський період був одним із плідних у творчій біографії вченого. Різномічність тем від мови і давньої писемності, російської літератури як давньої, так і нової, народної словесності, політичної і культурної історії Росії, славістики і Візантії, до історії російської освіти і навчального процесу, історії вищої школи, зокрема, Харківського університету, все це, за свідченням М.Я.Грота, було в центрі уваги вченого, залучало його до серйозного і самостійного дослідження так, що в кожній проблемі він виявляв щось значне, яке закріпило за ним ім'я на довгі роки. То ж не випадково, що і до нині дослідники з різних галузей знань звертаються до спадщини вченого як до авторитетного джерела.

М.Лавровського дуже любили і поважали вчені, бо він, як член Опікунської ради Харківського навчального округу, часто бував в навчальних закладах, допомагав конкретними порадами педагогам. Він пише статті «Про педагогічні бесіди в повітових училищах»,

«Про огляд нижчих начальних закладів директорами училищ» (обидві – 1861 р.), в яких використовує матеріал спостережень під час відвідин гімназій та училищ. Вчений брав участь у роботі з'їздів викладачів російської мови і словесності в гімназіях Харківської навчальної округи, виступав з промовами.

М.Лавровський відзначався багатогранністю своєї діяльності, чесно і відповідально виконував свої обов'язки. Його колеги, професор А.С.Лебедев відзначав: «Його сердечно любили і поважали тут юнаки як відмінного викладача, що володів повнотою знань з предмету і з любов'ю відносився як до викладання, так і до учнів; з любов'ю високого цінували його і професори, його товариші по факультету, для яких він був справжнім щастям як декан факультету. Він був моральним зосередженням факультету – сила і гордість його. Постійна добродушність, привітність, благородна прямота і рівність характеру, непохитна чесність, правдивість, незмінна любов до людини і повага до особистості – ось ті якості, якими він підкоряв серця всіх у Харківському університеті.

Саме ці якості і знадобилися, коли 1 січня 1875 р. вченого призначили першим директором Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька. Перші три роки М.Лавровський у Ніжині виконував обов'язки директора двох навчальних закладів – Юридичного ліцею, який завершував своє 35-річне існування та Історико-філологічного інституту, який починав свою історію функціонування. Але це не завадило досвідченому вченому організувати навчальний процес у новому закладі. Для функціонування спочатку філологічного факультету, а з 1882 р. й історичного були підібрані хороші науково-педагогічні кадри із вчених Петербурзького, Варшавського, Харківського та Київського університетів. Саме за директорства М.Лавровського з 1875 по 1882 рр. Ніжинський історико-філологічний інститут сформувався як відомий центр освіти і науки.

Були запрошені професори римської словесності Р.А.Фохт із Петербурзького історико-філологічного інституту, професор філософії та психології М.Я.Грот, класичної філології академік П.В.Нікітін, слов'янських мов А.С.Будилович із С.-Петербурзького університету, історик М.Я.Арістов із Варшавського університету та інших.

Директорові інституту проф. М.Лавровському вдалося багато зробити для розвитку вузу. У 1876 р. було розпочате видання «Известия Историко-филологического института кн. Безбородко в Нежине», яке здійснювалося протягом 45 років. Молоді талановиті

викладачі захистили магістерські і докторські дисертації, виїжджали за кордон для підвищення своєї кваліфікації. В інституті були створені сприятливі житлові умови, надбудований третій поверх у центральній частині корпусу.

Директор М.Лавровський повірив у молодь, залучив її до викладацької та наукової роботи, дав можливість проявити себе. В інституті була створена така атмосфера, яка сприяла успішному вивченню наукових проблем. Поступово була сформована філологічна наукова школа, визначені майже недосліджені напрямки в науці : лінгвістична палеонтологія слов'ян (А.Будилович), слов'янська акцентологія (Р.Ф.Брандт), праслов'янська мова та її граматики (Г.А.Ільїнський) та інші, створені основи для виникнення наукової історичної школи, були розвинені зв'язки з іншими вищими навчальними та науковими закладами та установами. Значення праць учених ніжинської філологічної школи із слов'янознавства, вітчизняного мовознавства та літературознавства величезне. З цією школою пов'язані імена талановитих вчених професорів, членів-кореспондентів та академіків АН Росії А.С.Будиловича, Р.Ф.Брандта, М.І.Соколова, П.І.Нікітіна, Г.Б.Зенгера та ін.

Прикладом для всіх була і особиста наукова діяльність М.Лавровського. У Ніжині він займався вивченням життя і творчості М.Гоголя, зокрема періоду навчання його у гімназії. У 1879 р. вчений опублікував свою працю «Гімназія вищих наук кн. Безбородька в Ніжині. 1820-1832», яка була основана на архівних матеріалах та документах, які зберігалися тоді в інституті і допомогли дослідникові не лише розкрити характер навчальної діяльності, але й атмосферу життя, в якій знаходились гімназисти, в тому числі й М.Гоголь. Ця праця увійшла до книги «Гімназія вищих наук і лицей князя Безбородька», яка була видана 1881 р. у С.-Петербурзі як друге видання (доповнене і виправлене) попередньої книги, упорядкованої М.Гербелем у 1859 р. Це була перша історія Гімназії вищих наук, написана кваліфіковано спеціалістом на документальному матеріалі.

У 1881 р. була опублікована праця М.Лавровського «К биографии Гоголя», в якій вчений розкрив роль «малої батьківщини», домашнього та простонародного середовища у формуванні особистості Гоголя, а також зупинився на характеристиці ранньої, ніжинської літературної творчості письменника. Праця М.Лавровського стала початком наукової гоголіани в Ніжині.

1881 рік був пам'ятним для Ніжина. Саме у цей час відкритий перший пам'ятник М.Гоголю в Російській імперії, і М.Лавровський відіграв значну роль у цій знаменитій акції.

Серед інших досліджень М.Лавровського ніжинського періоду слід назвати «Замітки про текст російських билин», декілька промов на акті Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька (30 серпня 1876 р., 1877 р., 1878 р., 1879 р.), а також статті про викладачів Гімназії вищих наук М.Білевича, М.Білоусова, Х.Ієропеса для довідникового видання М.Гербеля 1881 р.

Як і в Харкові, М.Лавровський проводив значну організаційно-педагогічну роботу в Ніжині, був головою педагогічної ради Ніжинської жіночої гімназії П.І.Кушакевич, яка була відкрита при ньому, приділяв увагу навчально-педагогічному процесу в ній, підбору педагогічних кадрів.

У 1878 р. М.Лавровського затвердили у званні заслуженого професора, а через рік його обрали членом-кореспондентом Академії наук Росії.

Особлива роль М.Лавровського у формуванні наукової фундаментальної бібліотеки для Історико-філологічного інституту кн. Безбородька. Основою для її функціонування була бібліотека попередніх навчальних закладів Ніжинської вищої школи. Ця бібліотека з ініціативи М.Лавровського поповнилася книгами, які були закуплені у 1875 р. Міністерством народної освіти у родичів покійного директора С.-Петербурзького історико-філологічного інституту проф. І.Б.Штеймана (457 назв, 960 томів). Це були в основному твори класичних авторів, наукові праці з класичної філософії та мов, літератур, міфології тощо.

Цього ж року до Ніжинського інституту були передані адміністрацією Варшавського університету книги «Polonica» у кількості 639 томів (564 назв). Це були дублети книг з богослов'я, історії, літератури колишньої Варшавської міської, а пізніше університетської бібліотеки.

М.Лавровський добився того, що у 1876-1877 рр. з процентів коштів, пожертвуваних графинею Є.І.Суворовою-Римнінською Ніжинській вищій школі, були закуплені дві великі бібліотеки відомого вченого, літературного критика, історика літератури, поета, академіка Петербурзької АН, професора Московського університету Степана Петровича Шевирьова у кількості 7359 томів 3815 назв за 5000 крб. та професора Лейпцігського університету Ф.Ричля у

кількості 4930 томів 3096 назв за 7650 крб.50 коп. Ці дві бібліотеки були особливо цінними, бо були пов'язані безпосередньо з професійною підготовкою студентів Ніжинського інституту.

Відомий вчений П.Бартенев відзначав: «Зібрати таку бібліотеку вже наукова заслуга, і у теперішньому її стані вона представляє величезну цінність». Ця бібліотека майже вся збереглася до нашого часу і слугує величезним науковим надбанням для сучасних дослідників історії російської та зарубіжної літератури і культури. Серед книжок багатьох письменників і вчених знаходиться і перше видання «Слова о полку Ігоревім» (1800 р.) На багатьох примірниках стоять автографи та власноручні помітки вченого.

М.Лавровський добився того, що з дозволу Київського навчального округу до бібліотеки інституту були переміщені книги з Ніжинського грецького училища, серед них чимало цінних раритетних книжок XVI-XVII ст. грецькою та латинською мовами, зокрема твори Платона, видані у Венеції 1517 року, книги «Прохірон», або «Щостикнижжя», яка була складена в XIV ст. Костянтином Арменопудом і служила для ніжинських греків сводом законів, за якими вони організували своє життя. Із 250 книг з філософії, релігії, історії, філології нині в бібліотеці збереглося 157.

З дозволу директора і за його підтримки були закуплені в 1881 р. у вдови академіка М.Максимовича 24 листи М.Гоголя, які поповнили рукописну колекцію переважної більшості творів письменника, закуплену для бібліотеки почесним попечителем навчального закладу Григорієм Олександровичем Кушельовим-Безбородьком у 1855 р., зокрема, «Мертві душі», «Тарас Бульба» (обидва рукописи), «Портрет», «Гравці», «Театральний роз'їзд» та ін., а також 32 листи Гоголя до М.Прокоповича.

Протягом 1875-1882 рр. директор інституту ініціював поповнення бібліотеки новими підручниками, творами художньої літератури та періодичними виданнями. Щорічно на придбання книг інститут виділяв 2600 крб., а також значні суми від річних загальних лишків із кошторисних видатків інституту, зокрема у 1876 р. із залишкової суми 3574 крб. на придбання книжок для фундаментальної бібліотеки було використано 2774 крб. Бібліотека інституту підтримувала зв'язки з багатьма бібліотеками навчальних закладів та різних установ Росії, Європи і Америки.

Книжковий фонд з кожним роком зростав. Якщо у 1875 р. було 6807 назв книжок (13057 томів), то у 1879 р. він збільшився майже втричі. Бібліотека нараховувала 15023 назв книжок, що складало

фонд 36538 томів. З дозволу попечителя було збільшено кімнат для бібліотеки. У 1878 р. вона була переведена з квартири попечителя на другий поверх південного крила приміщення інституту. Було складено і надруковано систематичні каталоги, згідно з якими фонди бібліотеки розміщувалися за 15 тематичними відділами.

За заслуги в справі навчально-наукового процесу у Ніжинському історико-філологічному інституті кн. Безбородька та у бібліотечній справі наказом ректора Ніжинського університету імені М.Гоголя бібліотеці інституту було надане ім'я Миколи Лавровського.

У 1882 р. у зв'язку з хворобою М.Лавровський залишив інститут у Ніжині і перейшов на пенсію. Поселився на місце проживання під Харковом. Проте він тут перебував недовго, бо наступного року його призначили на посаду директора Варшавського університету.

У 1890 р. вчений був обраний академіком Академії наук Росії. В цьому ж році він був призначений попечителем Рижського навчального округу, якому віддав свій досвід організації навчального процесу у закладах округи на новій основі. Адміністративна робота трохи відірвала вченого від наукових проблем, про що він жалівся в особистих листах. Здоров'я М.Лавровського було підірване, і він подає заяву про відставку. Через деякий час він пішов із життя. Це трапилося 18 (30) вересня 1899 р. Поховали вченого у Харкові на Холодногірському цвинтарі у фамільному склепі.

М.Лавровський увійшов у історію науки і педагогіки як визначний її діяч, як вчений-дослідник і практик. Саме завдяки його діяльності успішно пройшли становлення і розвиток Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька, формування наукових шкіл і перетворення навчального закладу в центр науки в Україні. Його праці відзначаються документальною точністю, логічністю і доказовістю думки, умінням використовувати архівний матеріал і опрацьовувати його в процесі розкриття тієї чи іншої проблеми, що слугує прикладом для молодих вчених.

Г.В.Самойленко

доктор філологічних наук,
професор кафедри світової
літератури та історії культури
Ніжинського державного
університету імені Миколи
Гоголя, заслужений діяч науки і
техніки України

**ЛІТОПИС ЖИТТЄВОГО ТА ТВОРЧОГО ШЛЯХУ
М. О. ЛАВРОВСЬКОГО**

1825, 22 листопада	Народився у селі Видропужськ Новоторзького повіту Тверської губернії у сім'ї священника
1841	Закінчив Тверську Духовну семінарію
1841-1851, 17 серпня	Навчався у Головному Педагогічному інституті у С.-Петербурзі, який закінчив із золотою медаллю
1851	Виконувач обов'язків ад'юнкта кафедри грецької та латинської словесності Петербурзького Головного Педагогічного інституту
1852	Виконувач обов'язків ад'юнкта кафедри педагогіки Харківського університету
1853	Захистив у Петербурзі дисертацію «О византийском элементе в языке договоров русских с греками» на ступінь магістра російської словесності
1853, 26 травня	Затверджений на посаді ад'юнкта кафедри педагогіки Харківського університету
1853, 30.09 – 1854, 18.08	Член Комітету для випробування осіб на звання домашніх вчителів російської словесності
1854	Захистив докторську дисертацію «О древнерусских училищах» на ступінь доктора слов'яно-російської філології
1855, 19 січня	Здобув звання доктора слов'яно-російської філології
1856, 26 серпня – 1858, 17 липня	Цензор неофіційної частини Харківських губернських відомостей
1856, 26 березня	Надвірний радник
1856, 26 серпня	Нагороджений бронзовою медаллю в пам'ять війни 1853-1856 рр.
1858, 22 листопада	Ординарний професор кафедри російської словесності Харківського університету

1858-1875	Завідувач кафедри російської словесності Харківського університету
1861	Одержав закордонне відрядження для наукової діяльності, проте за станом здоров'я вимушений був повернутися до Харкова
1862 – 1 січня 1875	Декан історико-філологічного факультету Харківського університету
1862	Виступив з публічною лекцією, присвяченою пам'яті Т.Г.Шевченка
1862, 1866, 1867	Брав активну участь в організації та діяльності учительських з'їздів
1875-1882	Директор Ніжинського Історико-філологічного інституту князя Безбородька
1879	Член-кореспондент Петербурзької Академії наук
1883-1890	Ректор Варшавського університету
1890, 17 серпня	Дійсний член Петербурзької Академії наук (відділення російської мови і словесності)
1891, 25 листопада	Призначений на посаду попечителя Дерптського (Юріївського), пізніше Ризького навчального округу
1891, 1 жовтня	Прибув до Риги та приступив до обов'язків попечителя
1892, 25 червня	Обраний почесним членом Прибалтійського Православного Спасителя і Покрова Божої Матері братства
1893, 20 січня	Обраний почесним членом Харківського університету
1893, 22 серпня	Призначений мировим суддею Ризько-Вольмарського суддівського округу
1894, 6 січня	Нагороджений знаком за 40 років сумлінної служби
1895, 23 лютого	Одержав подяку за працю з проведення реформ навчальних закладів Ризького навчального округу

1896, 11 січня	Призначений головою історико-філологічної комісії Петербурзького університету
1896	Один з організаторів Десятого Археологічного з'їзду у Ризі, який проходив 1-15 серпня 1896 року
1896, серпень	Обраний почесним членом Російського Археологічного інституту у Константинополі
1899, 18 вересня	Помер у с. Кочетки Волчанського повіту Харківської губернії
1912	Юріївський університет заснував медаль ім. Миколи Лавровського (золоту та срібну) за конкурсні студентські твори
1913, 29 січня	У листі правління Юріївського університету від 20.01.1913 р. повідомлялося про замовлення золотих та срібних медалей для студентів Історико-філологічного факультету, де на лицевій стороні – зображення тайного радника М.О.Лавровського, а на звороті – ім'я та роки народження і смерті

НАУКОВІ ПРАЦІ М.О.ЛАВРОВСЬКОГО

1849

1. Сравнение перевода "Одиссеи" Жуковского с подлинником, на основании разбора 9-й рапсодии // Отеч. зап. – 1849. – № 3. – Т. 63. – Критика. – С.1-58.

1852

2. Об избрании Михаила Феодоровича на Царство // Опыты трудов студ. Глав. Пед. Ин-та. – СПб., 1852. – Вып. 6.

1853

3. О византийском элементе в языке договоров русских с греками: Рассуждение, представленное в Историко-филологи-

ческий фак. С.-Петербургского университета на степень магистра русской словесности. – СПб.: тип. Акад. наук, 1853. – 159 с.

Дослідження мови договорів руських з греками. Детальний опис договорів як юридичних документів. Аналіз їхньої синтаксичної будови, лексики та фразеології.

Рец.: 1) Отеч. зап., 1853, т. LXXXVII, март, отд. V, с. 1-4; 2) Современ., 1853, т. XLII, № 11, отд. IV, с. 30; 3) Б-ка для чт., 1853, т. CXIX, ч. 2, отд. VI, с. 47; 4) К*: Сев. пчела, 1853, № 65; 5) Котляревский А. А. Об изучении древней русской письменности. – Фил. зап., 1880, вып. V, с. 164

4. О древнерусских училищах: Рассуждение, представленное в историко-филологический факультет имп. Харьковского университета Н. Лавровским для получения степени доктора славяно-русской филологии. – Харьков: Унив. тип., 1854. – 185 с.

Історичне дослідження. С. 121, 182-183: Тлумачення значень слів «філософ, неведий, тма, легеон, бездна»

Рец.: 1) ИОРЯС. Т. IV, вып. 5. Спб. 1855; 2) Спб. вед., 1856, № 23; 3) Отеч. зап., 1856, т. CIV, № 1. – **Новые книги. – С. – 1-8.**

1856

5. О педагогическом значении сочинений Екатерины Великой: речь, написанная для произнесения в торжественном собрании Харьковского университета. – Харьков: Унив. тип., 1856. – 187 с. – Часть текста на нем яз.

1858

6. О прусских регулятивах 1, 2 и 3 октября 1854 года // Журн. мин-ва нар. просв. – 1858. – № 2. – Отд. 2 – С.91-126; № 3. – Отд. 2. – С. 201-246.

Окр. відб.: СПб., 1858. – 81 с.

1859

7. Г-жа Ментенон: ее сочинения и педагогическая деятельность до основания Сен-Сира // Рус. слово. – 1859. – № 10. – Отд. 1. – С. 113-178.

8. О характере древнейшей письменности, народной словесности вообще и о «Слове о полку Игореве» в особенности: Спецкурс, 1859.

1861

9. Заметка о слове Севрия в апокрифическом сказании об Адаме // Моск. ведомости. – 1861. – № 24.

10. О педагогических беседах в уездных училищах // Журн. мин-ва нар. просв. – 1861. – № 6. – Отд. 1 – С. 118-122.

11. Об осмотре низших учебных заведений директорами училищ // Там само. – С. 187-195.

12. Памятники старинного русского воспитания //Чтения в имп. О-ве истории и древностей рос. при Моск. ун-те. – 1861. – №7-9. – Кн. 3. – Отд.3. – С.1-71.

Окр. відб.: М., 1861 – 71 с.

Публікація пам'яток педагогічної літератури: XV-XVII ст.:

- 1) Слово и притчи и о наказании детей к родителем своим, XV в.;
- 2) Слово святых отец, како детем чтити родителя своя, XV в.;
- 3) О вскармлении детей, XVI в.;
- 4) Статья о злых женах, XVI в.;
- 5) Рассуждение о тленности и ничтожности красоты женской, XVI в.;
- 6) Слово, како достоит чаду чтити родителя своя, XVI в.;
- 7) отрывки из педагогического сборника конца XVII в.

1862

13. Повесть о чудотворном образе Богородицы, находящемся в Выдропуске //Летопись русской литературы и древностей, изд. Н. С. Тихонравовым. – 1862. – Ч.3. – С. 19-28.

14. Речь о заслугах ректора Харьковского университета А. П. Рославского-Петровского // Моск. ведомости. – 1862. – № 250.

1863

15. Мнение о преподавании нового периода русской литературы //Циркуляр по Харьков. учеб. округу. – 1863. – №№ 11-12.

16. Обзорение учительских съездов в 1862 году в Харьковском учебном округе // Журн. мин-ва нар. просв. – 1863 – ч. СХVII, март. – Отд. 3. – С. 348-383; ч. СХVIII, апр. – Отд. 3. – С. 15-59.

Окр. відб.: СПб., 1863. – 81 с.

Детальний огляд праць десяти учительських зїздів (в Орлі, Усть-Мелведиці, Новочеркаську, Лебедині, Воронежі, Лівнах, Трубчевську, Курську, Ізюмі і Тамбові). Виклад доповідей, присвячених питанням методики викладання російської і церковнослов'янської мови та аналізу існуючих посібників та програм.

Рец.: Пед. сб., 1865, кн. IX. ч. II, с. 772-780.

17. По поводу преобразования духовных семинарий // С.-Петербург. ведомости. – 1863. – № 166-167.

Рец.: Пед. сб., 1865, кн. IX. ч. II, с. 772-780.

1864

18. Обзорение Ветхо-заветных апокрифов // Духовный вестник. – 1864. – Т. 9. – №11-12. – С.312-339; 459-490.

Окр. відб.: Харьков, 1864. – 103 с.

1865

19. Зернин. Речь при его погребении // Харьков. губерн. вед. – 1866. – № 73.

20. Несколько слов о Ломоносове (Памяти Ломоносова. 6 апреля 1865) //Памяти Ломоносова, 6 апр. 1865 г. – Харьков, 1865. – С.1-19.

Матеріали для біографії та характеристики наукової та літературної діяльності М.В. Ломоносова. Роль Ломоносова в історії розвитку російської літературної мови і в науковій розробці його граматичної системи. Характеристика мови його поетичних творів

21. О Ломоносове по новым материалам. – Харьков: Унив. тип., 1865. – 265 с.

Матеріали для біографії і характеристика лінгвістичної діяльності М.В. Ломоносова

22. О публичных лекциях Н. А. Лавровского, Н. Н. Бекетова, Н. Ф. Леваковского, Н. Н. Станкевича по случаю столетия со дня смерти М. В. Ломоносова 6 апреля 1865 года // Протоколы заседаний Совета имп. Харьков. ун-та. – 1865. – № 3. – С. 47-48; № 4. – С.2.

1866

23. Карамзин и его литературная деятельность: Речь, произнесенная в имп. Харьков. ун-те 1 декабря 1866 года проф. Н. Лавровским. – Х.: Унив. тип., 1866. – [2], 52 с.

24. Отчет о съезде преподавателей русского языка в уездных училищах Курской дирекции в конце ноября и начале декабря 1865 г., составленный профессором имп. Харьковского университета Н. А. Лавровским. – Циркуляр Харьков. учеб. окр., 1866. – № 16. – Прибавл. – с. 1-14.

Огляд праць з'їзду. Критичний виклад змісту виступів учасників з'їзду з питань методики викладання і проведення письмових вправ з російської мови у повітових училищах.

1867

25. Вступительная речь и заключительное слово на съезде учителей русского языка в Харькове: Съезд преподавателей русского языка и словесности в гимназиях Харьковского учебного округа, бывший в Харькове 6-16 января 1867 г. // Циркуляр Харьков. учеб. окр., 1867. – № 8. – Прибавл. – С. 1-33.

У протоколах № 1-6 засідань з'їзду – виклад обговорення посібників та програм з російської мови для I-VII класів гімназій, а також обговорення методів спільного викладання російської та старослов'янської мови в I-IV класах. У протоколі 8-го засідання з'їзду – виклад обговорення методів розбору мови та стилю давньоруських письмових пам'яток.

26. По вопросу об устройстве гимназии // Журн. мин-ва нар. просв. – 1867. – № 10. – С. 115-192.

1868

27. М. Д. Делярю // Харьков. губерн. вед. – 1868. – № 26-27.

28. О Крылове и его литературной деятельности: (Речь, произнес. в имп. Харьков. ун-те 2 февраля 1868 г.) // Журн. мин-ва нар. просв. – 1868. Ч. СXXXVI, февр., отд.2. – С. 390-459.

С. 457-459: характеристика языка басен Крылова

29. О русской народной поэзии: Лекция, читанная в Харькове в пользу пострадавшим от неурожая 24 марта 1868 года. // Филол. зап. – 1868. – Вып. 2. – С. 81-84.

Окр. відб.: Воронеж, 1868. – 22 с.

1869

30. Замечания о первоначальной истории Харьковского университета: [По поводу статьи Д. И. Каченовского] // Харьков. губерн. вед. – 1869. – 6 марта (№ 26). – С.2-3; 8 марта (№ 27). – С.2.

Окр. відб.: Харьков, 1869. – 57 с.

31. Из первоначальной истории Харьковского Университета // Журн. мин-ва нар. просв. – 1869. – Ч. 145. – № 10. – С. 235-260.

32. Карамзин Н. М. – Стойковичу А.И.: Письмо от 16 мая 1805 / коммент. Н. Лавровского // Рус. архив. – 1869. – № 12. – Стб. 2017-2021. – Фр.

33. О сношении Н. М. Карамзина с Харьковским университетом: [Пропозиція М. М. Карамзіну від Харків. ун-ту обійняти кафедру історії, географії та статистики. Обрання його 30 серпня 1807 року почесним членом Харків. ун-ту] // Рус. архив. – 1869. – № 12. – Стб. 2017-2021.

34. Педагог прошлого времени (А. А. Дюгуров) // Рус. архив. – 1869. – № 9. – Стб. 1541-1553.

35. [Письмо в редакцию по поводу выступления в Харьковских губернских ведомостях Т. И. Селиванова и Я. О. Балясного] // Харьков. губерн. вед. – 1869. – 1 апр. (№ 37). – С. 2.

1870

36. О новом чешском переводе «Слова о полку Игореве» (К. Эрбена) // Журн. мин-ва нар. просв. – 1870. – Ч.СLI. – № 10. – Отд. 2. – С.276-302.

Рецензия на перевод Эрбена (1870 г.). Толкование отдельных слов и выражений памятника.

Рец.: Смирнов А. О "Слове о полку Игореве". I. Литература "Слова" со времени открытия его до 1875 г. – Филол. зап., 1876, вып. VI. – С. 157-160.

1871

37. Очерк жизни и деятельности К. Я. Эрбена / Журн. мин-ва нар. просв. – 1871. – № 3. – Отд. 2. – С. 1-19.

1872

38. Василий Назарьевич Каразин и открытие Харьковского университета // Журн. мин-ва нар. просв. – 1872. № 1 – Отд. 2. – С. 57-106; № 2. – Отд. 2. – С.197-247.

39. К биографии Фон-Визина // Там само. – 1872. – № 4. – С. 208-219.

40. О Петровских песнях: (Песни, собранные П.В.Киреевским, изданные о-вом любит. рос. словесности. Вып.8. М., 1870). – Воронеж: Тип. В.А. Гольдштейна, 1872. – 32 с.

Те саме // Филол. зап. (Воронеж). – 1872(2) – Т. XI. – С. 1-32 с.

41. [Об обстоятельствах приобретения эстампов Ф. Аделунга при содействии В. Н. Каразина в 1804 г.] // Журн. мин-ва нар. просв. – 1872. – № 1. – С.79-86.

42. Рославский-Петровский: Некролог // Харьков. Губерн. вед. – 1872. – 13 янв.(№ 5). – С.2.

1873

43. Воспоминание о Василии Назарьевиче Каразине: Речь к столетию со дня рождения В. Н. Каразина, основателя ун-та в Харькове // Журн. Мин-ва нар. просв. – 1873. – Ч. 165, № 2. – Отд. 2. – С. 294-311.

- 44.Замечания о гире Константина Багрянородного // Там само. – 1873. – № 3. – Отд. 2. – С.113-121.
- 45.Значение настоящего времени (praesentis) в классификации славянских глаголов и образование его сравнительно с родственными языками // Там само. – 1873. – № 4. – Отд. 2. – С.311-341.
- 46.Опыт русской истории Рейта // Там само. – 1873. – Ч. 165, № 1. – С. 87-105.
- 47.Эпизод из истории Харьковского университета [Дело А. И. Стойковича и И. Г. Шада в 20-х гг. XIX в.] // Чтения в имп. О-ве истории и древностей российских при Моск. ун-те. – 1873. – № 4-6. – Кн. 2. – Отд. 5. – С.1-58.

Окр. відб.: М., 1873. – 58 с.

1877

- 48.Заметка о тексте русских былин // Изв. Ист.-филол. ин-та князя Безбородко в Нежине. – 1877. – Кн. 1. – Неофиц. отд. – С. 235-248.

Окр. відб.: К., 1877. – [2], 14 с.

- 49.Речь, произнесенная на акте Историко-филологического института кн. Безбородко 30 авг. 1876 года // Там само. – С. 97-103.

1878

50. Речь, произнесенная на акте Историко-филологического института кн. Безбородко 30 авг. 1877 года // Там само. – 1878. – Т. 2. – Офиц. отд. – С. 1-7.

1879

51. Гимназия высших наук кн. Безбородко в Нежине (1820-1832 гг.) // Изв. Ист.-филол. ин-та князя Безбородко в Нежине. – 1879. – Т 3. – Отд. 2. – С. 102- 259.

Окр. відб.: К., 1879. – [2], 158 с.

С. 178-179: Изложение мнения профессора Никольского о целесообразности сравнительного преподавания грамматики старославянского и русского языков

52. Речь, произнесенная на акте Историко-филологического института кн. Безбородко 30 авг. 1878 года // Изв. Ист.-филол. ин-та князя Безбородко в Нежине. – 1879. – Т. 3. – С.1-8.

1880

53. Речь, произнесенная на акте Историко-филологического института кн. Безбородко 30-го августа 1879 года // Там само. – 1880. – Т. 5. – С.3-6.

Окр. відб.: К., 1880. – 6 с.

1881

54. Н. Г. Белоусов: Биогр. очерк // Гимназия высших наук и Лицей князя Безбородко в Нежине. – СПб., 1881. – 2-е изд. – Отд. 1. – Профессора и преподаватели. – С.244-245.

55. М. В. Билевич: Биогр. очерк // Там само. – С.231-232.

56. Х. Н. Иеропес: Биогр. очерк // Там само. – Отд. 1. – Профессора и преподаватели. – С.264-266.

57. К биографии Н. В. Гоголя: Речь, произнес. по случаю открытия памятника Гоголю в Нежине 4 сент. 1881 года // Изв. Ист.-филол. ин-та князя Безбородко в Нежине, – 1881. – Т. 6. – Неофиц. отд. – С. 1-19.

Окр. відб.: К., 1881. – [2]; 19 с.

1882

58. К биографии Н. В. Гоголя: Речь, произнес. по случаю открытия памятника Гоголю в Нежине // 4 сентября 1881 года в Нежине. – К., 1882. – С.35-51.

1883

59. Запорожская песня, записанная немцем от немца // Киев. Старина. – 1883. – №№9-10. – 322-324.

1884

60. Речь, произнесенная на торжественном акте императорского Варшавского университета 30 авг. 1884 // Варшав. унив. изв. – 1884. – № 9. – С.3-8.

1885

61. Кирилл и Мефодий и начало христианства в России // Мефодиевский юбил. сб., изд. имп. Варшав. ун-том / под ред. А. Будиловича. – Варшава, 1885. – С.1-20.

62. Речь, произнесенная на торжественном акте императорского Варшавского университета 30 авг. 1885 // Варшав. унив. изв. – 1885. – № 9. – С.3-14.

1886

63. Речь, произнесенная на торжественном акте императорского Варшавского университета 30 авг. 1886 // Варшав. унив. изв. – 1886. – № 6. – С.3-12.

1887

64. Из семьи и школы А. С. Пушкина: Речь, произнес. на торжеств. собр. Варшав. ун-та 1-го февраля по поводу 50-летия со дня смерти Пушкина. – (отд. оттиск из "Варшавского дневника", 1887. – № 29-31).

1888

65. Речь, произнесенная на торжественном акте Императорского Варшавского университета 30 авг. 1888 // Варшав. унив. изв. – 1888. – № 6. – С. 1-5.

1890

66. Речь, произнесённая на торжественном акте Императорского Варшавского университета 30-го августа 1890 // Варшав. унив. изв. – 1890. – № 6. – С. 3-14.

1891

67. Взгляд на физическое воспитание Екатерины II и Бецкого // Покровский В. Историческая хрестоматия: пособие при изуч. рус. словесности для учеников старших классов средне-

учебных заведений и преподавателей. – М., 1891. – Вып. 7. – С. 163-167.

68. О нравственном воспитании по «Инструкции» (Екатерины II) // Там само. – С.153-157.

69. Об обучении по «Инструкции» // Там само. – С.163-167.

70. Общий взгляд на воспитание по «Инструкции» // Там само. – С. 138-153.

71. Педагогические идеи Монтеня и Локка // Там само. – С.63-75.

72. Педагогические руководства Екатерины II // Там само. – С.177-208.

1894

73. Лица, занимающиеся обучением [в Давній Русі] // Покровский В. Историческая хрестоматия: пособие при изуч. рус. словесности для учеников старших классов средне-учебных заведений и преподавателей. – М., 1894. – Вып. 10. – С. 168-172.

74. Обучение грамматике, счислению и пению [в Давній Русі] // Там само. – С. 117-125.

75. Обучение чтению и письму [в Давній Русі] // Там само. – С. 98-117.

76. Предметы первоначального обучения в древнерусских училищах // Там само. – С. 95-97.

77. Способ обучения и школьная дисциплина [в Давній Русі] // Там само. – С.125-133.

1900

78. Речи // Труды десятого Археологического съезда в Риге / под ред. графини Уваровой. – М., 1900. – Том III. – Протоколы – С. 26-27; 134-135.

1904

79. Карамзин и его литературная деятельность // Николай Михайлович Карамзин: Его жизнь и сочинения : сб. ист. – лит. ст. / сост. В.И. Покровский. - М., 1904. – 171 с.

80. О византийском элементе в языке договоров русских с греками: Рассуждение, представленное в Историко-филологический фак. С.-Петербургского университета на степень магистра русской словесности // Рус. филол. вестн. (Варшава). – 1904. – Т. 52, вып. 3 – 153 с.

Окр. відб.: Варшава, 1904. – 153, [2] с. – Библиогр. в примеч.

1905

81. Первые впечатления детства в родном краю и в Славяно-греко-латинской академии. – Ломоносов в Марбурге // Михаил Васильевич Ломоносов: Его жизнь и сочинения / сост. В. Покровский. – М., 1905.

1908

82. Басни Крылова, устанавливающие согласие между отдельными группами государства // Покровский В. Иван Андреевич Крылов. Его жизнь и сочинения : сб. ист.-лит. ст. – 2-е изд. – М., 1908. – С.115-117.

83. Естественность и простота, картинность и музыкальность басен Крылова // Там само. – С.132-135.

84. Жизненность, серьезность и разнообразие содержания, зрелость и обдуманность мысли, искренность чувства, игривость остроумия, прекрасный язык – отличительные свойства сатиры Крылова в «Почте духов», «Зрителе» и «Меркурии» // Там само. – С. 74-82.

85. Значение «Писем русского путешественника» со стороны содержания и формы // Покровский В. Николай Михайлович Карамзин. Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. – 2-е изд. – М., 1908. – С.88-89.

86. Карамзин как писатель и человек // Там само. – С.44-48.

87. Обстановка и условия первоначального образования Карамзина, способствующие развитию в нем чувствительности // Там само. – С.12-15.

88. Общий обзор драматической деятельности Крылова // Покровский В. Иван Андреевич Крылов. Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. – 2-е изд. – М., 1908. – С.16-20.

89. «Письма русского путешественника» как живая характеристика их автора // Покровский В. Николай Михайлович Карамзин. Его жизнь и сочинения: сб. ист. – лит. ст. – 2-е изд., доп. – М., 1908. – С.16-20.

1909

90. Ломоносов в Марбурге // Покровский В. Михаил Васильевич Ломоносов. Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. – 2-е изд. – М., 1909. – С. 33-39.
91. Первые впечатления детства в родном краю и Славяно-греко-латинская академия // Там само. – С. 11-16.

1910

92. Духовная организация Гоголя // Покровский В. Николай Васильевич Гоголь. Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. –
–
3-е изд., доп. – М., 1910. – С. 376-379.
93. Педагогические руководства Екатерины II // Покровский В. Екатерина II. Ее жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. – 2-е изд., доп. – М., 1910. – С. 95-119.
94. Первоначальные условия жизни, под которыми создавалась личность Гоголя // Покровский В. Николай Васильевич Гоголь. Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. –
–
3-е изд., доп. – М., 1910. – С. 1-4.

1912

95. Первые впечатления детства в родном краю и в Славяно-греко-латинской академии. – Ломоносов в Марбурге // Михаил Васильевич Ломоносов: Его жизнь и сочинения / сост. В. Покровский. – М., 1912.
96. Стихотворения Карамзина, как показатель поэтического настроения его души и отражения черт его характера // Николай Михайлович Карамзин: Его жизнь и сочинения: сб. ист.-лит. ст. – 3-е изд. / сост. В. И. Покровский. – М.: Тип. Г. Лисснера и О. Собко, 1912. – 171 с.

КРИТИКО-БИОГРАФІЧНА ТА МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА**1857**

97. Стоюнин Б. [О кн. Н. А. Лавровского «О педагогическом значении сочинений Екатерины Великой (Харьков, 1856)»] /

Б. Стоюнин // Рус. пед. вестн. – 1857. – № 7. – С. 294-327; № 8. – С. 428-465; 1858. – № 1. – С. 20-54.

1862

98. Филонов А. Библиографический обзор книг 1-4 «Чтений в имп. о-ве истории и древностей рос. при Моск. ун-те (1861) / А. Филонов // Журн. мин-ва нар. просв. – 1862. – № 4. – С.3-7.

Про працю М. О. Лавровського «Памятники старинного русского воспитания»

99. Сочинения профессоров императорского Харьковского университета // Журн. мин-ва нар. просв. – 1862. – Ч. 114, № 6, отд.4. – С.132-152.

С.134: бібліографічний список наукових праць М. О. Лавровського

1865

100. [Б.п.] О книге Н.А. Лавровского «О Ломоносове по новым материалам (Харьков, 1865) // Отеч. зап. – 1866. – Т. 164, № 66. – Кн .2. – Отд. III. – С. 195-199.

101. [Б.п.] О статьях Н.А.Лавровского, помещенных в сборнике «Памяти Ломоносова (Харьков, 1865) // Кн. вестн. – 1865. – № 16. – С.304-305.

Те саме //Современник. – 1865. – №7. – С.94-104.

1866

102. Миллер О. Ломоносов и реформа Петра Великого / О.Миллер // Вестн. Европы. – 1866. – Т.1. – № 3. – С.373-392.

У статті аналізується низка праць М. Лавровського про Ломоносова, у т.ч. праця «О Ломоносове по новым материалам» (Харьков,1865).

103.Рец. на працю М. Лавровського «О Ломоносове по новым материалам» (Харьков, 1865) // Отеч. зап. – 1866. – № 6. – Лит. летопись. – С.195-199.

1869

104. Розальон-Сошальский В.Г. Мои воспоминания: По поводу статей Н. Лавровского и Каченовского, помещенных в ХГВ, 1869, №№ 26,27,29 / В.Г. Розальон-Сошальский // Харьков. губерн. вед. - 1869. - 15 апр. (№43). - С.2-3; 17 апр. (№44). - С.2.

1877

105. Смирнов А. О «Слове о полку Игореве». Ч. 1. Литература «Слова» со времени открытия его до 1876 г. / А. И. Смирнов. - Воронеж: Тип. Губерн. правления, 1877. - 186 с. - (Отд. отт. из «Филологических записок»)

С. 153- 156: М.О. Лавровський про переклад К. Я. Ербена «Слова о полку Ігоревім».

1878

106. Известия о деятельности и состоянии наших учебных заведений // Журн. мин-ва нар. просв. - 1878. - январь. - С.65.

Про діяльність педагогічної ради НІФІ у 1876-1880 рр., започаткованої М. О. Лавровським

107. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине // Журн мин-ва нар. просв. - 1878. - декабрь. - С. 210.

Про пропозицію М.О. Лавровського щодо заохочення студентів НІФІ до наукової роботи

1881

108. Сребницкий И. А. Лавровский / И. А. Сребницкий // Гимназия высш. наук и Лицей князя Безбородко. - Спб., 1881. - Отд.1. - Директоры. - С.225-226.

109. Круковский А. Старое педагогическое гнездо. (Из воспоминаний о Нежинском Историко-филологическом институте) / А. Круковский: [рукопис]. - С.20-21. - (Музей історії Ніжинської вищої школи).

1887

110. Барсов Е. В. Слово о полку Игореве как художественный памятник Киевской дружинной Руси: Исследование. Т.1 /

Е. А. Барсов. – М.: Универ. тип., 1887. – 478 с.

С.20, 166, 205, 206 : М.О. Лавровський

1889

111. Пыпин А. Н. Русское славяноведение в XIX веке / А. Н. Пыпин // Вестн. Европы. – 1889. – Кн. 9. – С. 257-305.

С. 256-263; 267-229: про славістів М.О. та П.О. Лавровських

1890

112. Смирнов А. Очерк педагогической и учено-литературной деятельности Н. А. Лавровского (по поводу назначения его на пост попечителя Дерптского учебного округа) / А. Смирнов // Рус. филол. вестн. – 1890. – Т.24. – № 3. – С.18-25.

1891

113. Майков Л. Н. Записка... об ученых трудах чл.-кор. имп. Акад. наук Н.А. Лавровского / Л. Н. Майков // Сб. Отд-ния рус.яз. и словесн. имп. Акад наук. – 1891. – Т.3. Прилож. к отчету о деятельности ОРЯС за 1890 (№3). – С.34-41.

Те саме // Зап. имп. Акад. наук. – Спб., 1892. – Т. 67. – Прилож. к отчету

114. Сонин Н. Я. Речь на заседании Совета Варшавского университета 28 авг. 1890 г. / Н. Я. Сонин // Варшав. унив. изв. – 1891. – №2. – С.55.

1892

115. Иконников В. С. Опыт русской историографии: В 2 т. / В. С.Иконников – К., 1892. – Т.1, кн.2. – С.54.

1895

116. Демков М.И. История русской педагогики. Ч.1. Древнерусская педагогика (X – XVII вв.). – М., 1895. – 299 с.

Те саме: изд. 2-е. – М., 1899. – 301 с.

Те саме: изд. 3-е. – М., 1913. – 302 с.

М.О. Лавровський: С.5-9, 91, 99, 102-104, 263

1896

117. Р-въ. Лавровский Николай Алексеевич // Энцикл. словарь / Ф. Брокгауз, И. Ефрон – СПб., 1896. – Т.17. – С. 215.

1899

118. Иванов Н. И. Педагогические труды Николая Алексеевича Лавровского. Посвящается его памяти 18 сентября 1899 г.: доклад в заседании Педагогического отделения Учено-лит. о-ва при имп. Юрьевском ун-те, 16 окт. 1899 г. / Н. И. Иванов. – Юрьев: тип. К. Маттисена, 1900. – 30 с.

119. [А. С.] Н. А. Лавровский: некролог // Рус. филол. вестн. – 1899. – Т. 62. – С. 285-289.

120. Н. А. Лавровский: Некролог // Церков. Вестн. С.-Петербургской Духовной Академии. — СПб., 1899. – № 39. – Стб. 1391-1392.

121. Пыпин А. Н. Русское славяноведение в XIX в. / А. Н. Пыпин // Вестн. Европы. – 1899. – Кн. 9. – С.257-306.

С. 256-263; 267-229: про славистів М.О. та П.О. Лавровських

122. Рудаков В. Е. Николай Алексеевич Лавровский: некролог / В. Е. Рудаков // Ист. вестн. – 1899. – № 11. – С. 689-694. – Т. LXXVIII. – ноябрь.

123. Рудаков В.Е. Н.А.Лавровский /В.Е. Рудаков // Рус. филол. вестн. – 1899. – Т.42. – С. 285-289.

124. Смирнов А.И. Н.А.Лавровский: некролог / А.И.Смирнов // Варшав. дневник. – 1899. – № 261. – 26 сент.; 1899. – № 264. – 28 сент.

1900

125. Браиловский С. Н. Воспоминания о Н. А. Лавровском / С. Н. Браиловский // Ист. вестн. – 1900. – Т. 79. – № 3. – С. 1102-1115.

126. Будилович А. С. Памяти Н. А. Лавровского: речь, прочит. в засед. учен-лит. О-ва при имп. Юрьев. ун-те. 30 сент. 1899 /

А. С. Будилович // Сб. Учен.-лит. о-ва при имп. Юрьев ун-те. – 1900. – Т.3. – Отд. науч. – 1900. – С.74-92.

127. Грот К. Я. Н. А. Лавровский: некролог / К.Я. Грот // Журн. мин-ва нар. просв. – 1900. – Ч. 177, №1 (январь), отд. IV. – С.1-22.

Окр. відб.: СПб: 1900. – 26 с. – Библиогр.: Перечень сочинений и статей Н.А.Лавровского, с. 22-26.

128. Добиаш А. Николай Алексеевич Лавровский, первый директор Института князя Безбородко / А. Добиаш // Изв. Ист.-филол. ин-та кн. Безбородко в Нежине. – 1900.– Т.18. – С.1-48.

Окр. відб.: Нежин, 1900. – 50 с.

129. **Иванов Н.И. Педагогические труды Н. А. Лавровского. Посвящается его памяти 18 сентября 1899 г.: доклад в заседании Педагогического отд-ния Учено-лит. о-ва при имп. Юрьев. ун-те, 16 окт. 1899 /Н.И. Иванов – Юрьев: тип. К. Маттисена, 1900. – 30 с**

Те саме // Сб. Учен.-лит. о-ва при имп. Юрьев ун-те. Отд. науч. – Юрьев, 1900. – Т. 3.- С. 93-120.

130. К.Г. Перечень сочинений и статей Н.А. Лавровского: [библиогр. список] //Журн. мин-ва нар. просв. – 1900. – Ч. 327, № 1(январь),отд. IV. – С.22-26.

131. Лавровский Николай Алексеевич // Ист.-фил. ин-т кн. Безбородко в Нежине. 1875-1900. Преподаватели и воспитанники. – Нежин, 1900. – С. 39-43.

132. Сумцов Н. Ф. Памяти Н. А. Лавровского /Н. Ф. Сумцов // Сб. Харьков. Ист.-филол. о-ва. – Харьков, 1900. – Т.12. – С. 1-26.

133. Сребницкий И. А. Материалы для биографии Гоголя: из архива Гимназии высших наук // Гоголевский сборник, изданный Гоголевской комиссией при Историко-Филологическом институте /под ред. проф. М. Сперанского. – К.: Тип. С. В. Кузьменко, 1902. – С. 201-312.

Автор широко використав працю М.О. Лавровського «Гимназия высших наук кн. Безбородко в Нежине (1820-1832 гг.)» (К.,1879)

134. Петухов Е. В. Императорский Юрьевский, бывший Дерптский, университет в последний период своего столетнего существования (1865-1902: (ист. очерк) / Е. В. Петухов. – СПб., 1906.

1908

135. Иконников В. Опыт русской историографии: в 2-х т. / В. Иконников – К., 1908. – Т.2., кн. 2. – С.39.

136. Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / под ред. М. Г. Халанского и Д. И. Багалея: в 2-х ч. – Харьков: Тип. А. Дирре, 1908. – 168 с.

Ч.1. История факультета. Кафедра русского языка и словесности. – С.48- 118.

С. 35, 76, 99: М.О.Лавровський.

137. Сумцов Н. Ф. Лавровский Николай Алексеевич // Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905). Ч.2. Биографический словарь. – Харьков, 1908. – С. 88-95. – Библиогр.: С. 94-95.

1912

138. Заболотский П. А. Историко-филологический институт князя Безбородко в Нежине (1875-1910) / П. А. Заболотский. – СПб., 1912. – С.37-38.

1914

139. Лавровский Николай Алексеевич / Венгеров С. А. Источники словаря русских писателей. – Пг., 1914. – С. 370.

1915

140. Н. А. Лавровский // Материалы для биографического словаря действительных членов имп. Академии наук. – Пг., 1915. – Ч. I. – С. 381-383. Библиогр.: С. 382-383.

141. Есипов В. В. Материалы к истории императорского Варшавского университета / В.В. Есипов. – Варшава, 1915. – Вып. 2.

С. 88: період ректорства М.О. Лавровського у Варшавському університеті

1917

142. Н. А. Лавровский // Материалы для биографического словаря действительных членов Императорской Академии наук. – Пг., 1917. – Ч.2.

1929

143. Грот К. Я. Братья П. А. и Н. А. Лавровские как деятели науки и просвещения. К столетним годовщинам их рождения: доклад в Славянской комиссии Академии наук 10 мая 1927 года / К.Я.Грот //Изв. отд-ния рус. яз. и словесности Акад наук.– М., 1929. – Т. 2, кн. 2. – С. 417-425.

Окр. відб.: Л., 1929. – 12 с.

1931

144. Gustavs Šaurums "Tērbatas ŪNIVERSITĀTE 1632-1932". lpp. 65–69. — Rīga.: Autora apgādībā, grāmatu spiestuves koop. "Grāmatrūpnieks", 1932.

1936

145. Десницкий В. А. Задачи изучения жизни и творчества Гоголя / В. А. Десницкий // Н. В. Гоголь: материалы и исследования / под ред. В. В. Гиппиуса; Акад наук СССР, Ин-т рус. лит. – М.-Л.: Изд-во Акад наук СССР, 1936. – С. 1-105.

С. 35: М.О. Лавровський як дослідник історії Гімназії вищих наук князя Безбородька

1951

146. Иофанов Д. Гоголь. Детские и юношеские годы / Д. Иофанов; отв. ред. А. И. Белецкий; АН УССР, Гос. Публ. б-ка УССР. – К.: Изд-во АН УССР, 1951.-431 с.

С. 131, 132, 137, 167, 263, 266, 268, 271, 285, 290, 298-300, 302, 323-325, 334-335: М.О. Лавровський як дослідник історії Гімназії вищих наук князя Безбородька.

1956

147. Лескевич М. А. Историчне минуле Ніжинського педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя (1820-1917) / М. А. Лескевич // Наукові записки /Ніжин. держ. педінститут. Педагогічні науки. – Ніжин, 1956. – Т. 8. – С.3-40.

С. 25, 27, 29: М.О. Лавровський

1975

148. Ларин Б. А. Лекции по истории русского литературного языка (X-середина XVIII в.): учеб. пособие для филол. спец. ун-тов и пед. ин-тов /Б. А. Ларин; отв. ред. Б. Л. Богородский. – М.: Высш. школа, 1975. – 327 с.

С. 29-30: М. О. Лавровський про мову договорів Київської Русі з греками.

1977

149. Булахов М. Г. Восточнославянские языковеды: биобиблиогр. словарь: в 3-х т. Т.1 /М. Г. Булахов. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 380 с.

М.О.Лавровський як дослідник мови давньоруських договорів

150. Луканова Т. Б. Творческие контакты языковедов Украины и России до Октября / Т. Б. Луканова // Традиции русского языкознания на Украине; Акад. наук Укр. ССР, Ин-т языкознания им. А. А. Потебни. – К.: Наук. думка, 1977. – С. 174-105.

С.177: М.О.. Лавровський

151. Спрынчак Я. А. Русское языкознание в Нежинской высшей школе / Я. А. Спрынчак // Там само. – С. 45-58.

с. 47: М.О.Лавровський

152. Шкляревский Г. И. Русское языкознание в Харьковском университете / Г. И. Шкляревский, Л. Г. Розвадовская // Там само. – С.12- 44.

С.19-21: М.О. Лавровський

1979

153. Медведев И. П. Лавровский Николай Алексеевич / И. П. Медведев // Славяноведение в дореволюционной России: биобиблиогр. словарь. – М., 1979. – С. 212-213.

1981

154. Лавровський Микола Олексійович // Українська Радянська Енциклопедія. – 2-е вид. – К., 1981. – Т. 6. – С.45.

155. Лавровский Николай Алексеевич // Украинская Советская Энциклопедия: В 12-ти т. – К., 1981. - Т. 5. – С. 523.

156. Юрченко Л. П. Развитие педагогики высшей школы в Харьковском университете (1805-1861): дисс. ... канд. пед. наук: 13. 00.01 / Л.П. Юрченко. – Х., 1981. – С 154-157:

М.О. Лавровський, як професор та завідувач кафедри педагогіки Харківського університету

1988

- 157.** Лавровский Николай Алексеевич // Украинский Советский энциклопедический словарь: в 3-х томах. – К., 1988. – Т.2. – С.219.

1989

- 158.** * [Про доповідь М. О. Лавровського, присвячену Т.Г. Шевченку (1862 р.)] // Шевченкознавство в Харківському університеті. – Х., 1989.

1990

- 159.** Кареев Н. И. Прожитое и пережитое / Н. И. Кареев; подгот. текста, вступ. ст. [с. 5-45] и коммент. В. П. Золотарева; М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 382 с., [16] л. ил., портр.

С. 160: Спогади проф. Н. І. Карєєва про Варшавський університет, зокрема. періоду ректорства М. О.Лавровського

- 160.** Чернігівщина: енциклопед. довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – К.: Вид-во УРЕ, 1990. – 1005 с.

С. 516: М. О. Лавровський

1991

- 161.** Развитие народной освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.): нариси /редкол.: М.Д. Ярмаченко (відп. ред.) та ін. – К.: Рад школа, 1991. – 384 с.

С. 153: М.О.Лавровський

1993

- 162.** Самойленко Г. В. Николай Алексеевич Лавровский : биобиблиогр. указ. / Г. В. Самойленко. – Нежин, 1993. – 17 с. – (Серия «Ученые-филологи Нежин. высш. школы»)

- 163.** Николай Алексеевич Лавровский // Самойленко Г. В. Нежинская филологическая школа. 1820-1990. – Нежин, 1993. – С. 108-109.

- 164.** Самойленко Г. В. Вчені-філологи Ніжинської вищої школи: біобібліогр. покажчик / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 1993. – 336 с.

С. 13-17: М. О. Лавровський

1995

165. Ковальчук О. М. М. О. Лавровський – реформатор вищої школи у Ніжині / О. М. Ковальчук // Літ. та культура Полісся: зб. наук. ст. – Ніжин, 1995. – Вип. 6 : Ніжинська вища школа і проблеми розвитку освіти, науки, літератури – С. 54-57.

1996

166. Самойленко Г. В. Розвиток освіти та науки в Ніжині в XVII-XX ст. Нариси культури Ніжина. / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко, С. Г. Самойленко – Ніжин: НДПІ, 1996. – Ч.3. - 226 с.

С. 157-159: М. О. Лавровський

1999

167. Иванов А. Е. Студенчество России конца XIX – начала XX века / А.Е. Иванов. – М., 1999.

С. 200: М.О. Лавровський як ректор Варшавського університету

2000

168. Ковальчук О. М. О. Лавровський – вчений-педагог, реформатор вищої школи у Ніжині / О. М. Ковальчук // Рідна школа. – 2000. – № 8. – С.74-76.

169. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету / Г. В. Самойленко, О .Г. Самойленко. – Ніжин, 2000. – 288 с.

С. 76-79: М. О. Лавровський

170. Усенко П. П. Лавровський Микола Олексійович / П. П. Усенко // Енциклопедія історії України. Т.6: Ла-Мі; / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України; Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 2000. – С. 15-16.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?encyclor>

2001

171. Лавровський Микола Олексійович (1825-1899) // Гранатович Л. В. Викладачі Ніжинської вищої школи:

біобібліогр. покажчик. Частина 1. 1820-1920. – 2-е вид., випр., доп. – Ніжин, 2001. – С.105-112.

172. Ганелин Р. Ш. Тартусское студенчество на пороге XX века / Р. Ш. Ганелин: Тартусский ун-т, Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории, Санкт-Петербург. филиал, Европейский ун-т в Санкт-Петербурге. – СПб: Дмитрий Буланин, 2002. – 80 с.

С. 48: М.О. Лавровський як попечитель Дерптського навчального округу

173. Пінчук Т. Д. Педагогіка у Ніжинській вищій школі / Т. Д. Пінчук. – Ніжин: НДУ імені М.Гоголя, 2002. – 101 с. – *С.5-7: Педагогічні погляди М.О.Лавровського та їхнє практичне втілення в навчальний процес НІФІ під час його директорства*

174. Романовський В. Пам'ятник В. М. Каразіну в Харкові та дискусії навколо нього / В. Романовський // Харьков. ист. альманах. – X., 2002. – №№ 6-7. – (Харьков. част. музей гор. усадьбы)

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ysadba.rider.com.ua/upload/file/almanah/05/4.doc?PHPSESSID>

2002

175. Черкасов О. В. Персоніфікований систематизатор-хрестоматія досліджень генези історико-педагогічних знань в Україні (II пол.. XIX – поч. XX століття) / О. В. Черкасов, Л. П. Вовк, О. С. Падалка: нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова: посіб. для самост. роботи студ. з теорії та історії педагогіки – К., 2002. – 100 с. – Бібліогр.: с. 89-96.

Словник-хрестоматія вітчизняних істориків педагогіки. Характеристика науково-педагогічної спадщини українських педагогів, у т.ч. М. О. Лавровського.

2003

176. Баленко Н. М. Роль і місце Ніжинського Історико-філологічного інституту князя О.А. Безбородька в культурно-освітньому просторі України кінця XIX- початку XX століття /

Н. М. Баленко // Наукові записки /Ніжин. держ. педуніверситет імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2003. – № 1. – С.113-116.

С. 113-114: М.О. Лавровський

2004

177. Баленко Н. М. Проблема підготовки вчителів у теоретичній спадщині М. О. Лавровського та М. Є. Скворцова / Н. М. Баленко // Наукові записки / Ніжин. держ. університет імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки; гол. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2004. – № 4. – С. 125-128.

178. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін; худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2004. – 750 с.: фотосвітлини.

С 21, 44, 66, 94, 129, 174, 175: М. О. Лавровський

179. Черкасов О. В. Формування загальнотеоретичних досліджень історії освіти в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) : автореф. дис. канд. іст. наук: 13.00.01 / О.В. Черкасов; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 21 с.

М. О. Лавровський як дослідник загальнотеоретичних проблем історії педагогіки .

2005

180. Лавріненко О.А. Формування педагогічної майстерності вчителя в Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька (1875–1882 рр.) / О. А. Лавріненко // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 35-37. – Бібліогр.: 6 назв

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/articles/2005/05loaikb.zip>

Проаналізовано проблему формування педагогічної майстерності як невід'ємної складової практичної професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в історії Ніжинської вищої

педагогічної школи 1875-1882 рр. за часів директорства М.О. Лавровського.

181. * Лиман С. И. Византия в трудах историков украинских земель Российской империи в 1804-1874 гг. / С. И. Лиман, С. Б. Сорочан // **Stratum plus. (2003-2004). Мастера средневековья.** – Кишинев; Одесса, Бухарест. – 2005. – № 5. – С. 485-508.

182. Самойленко Г. В. Ніжинська вища школа: сторінки історії / Г. В. Самойленко, О. Г. Самойленко. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя; Аспект-Поліграф, 2005. – 420 с.

С. 120-130: М. О. Лавровський

183. Флегонтова С. М. К вопросу об истории и философии национального образования / С. М. Флегонтова // **Философская культура: журнал русской интеллигенции.** – 2005. – № 1. – С. 193-223.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.hrono.ru/proekty/metafizik/fk109.html](http://www.hrono.ru/proekty/metafizik/fk109.html)

М. О. Лавровський як автор праці про педагогічні погляди Катерини II.

2006

184. Дудченко Г. М. Справа ніжинських «вільнодумців»: історіографічний аналіз проблеми (дореволюційна історіографія) / Г. М. Дудченко // **Література та культура Полісся : зб. наук. праць.** Вип. 31. Проблеми розвитку філології, історії та культури (до 200-річчя Ніжинської вищої школи) / відп. ред. та упоряд. Г. В. Самойленко; Ніжин. держ. університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2006. – С. 133- 141.

С. 134,135, 136-137: М.О. Лавровський

185. * Карнаух Н. В. История создания кафедр педагогики в университетах России XIX века / Н. В. Карнаух // **Социальная значимость педагогических кафедр в подготовке специалистов системы образования изменяющейся России : сб. ст. / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена.** – СПб. : Изд-во РГПУ, 2006. – С. 30-37.

186. Лавріненко О. А. Творчі пошуки педагогів Ніжинського Історико-філологічного інституту в професійній підготовці майбутнього вчителя (1875-1882 рр.) / О. А. Лавріненко // Наукові записки / Ніжин. держ. університет імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин. – 2006. – № 4. – С.100-102.

С.100: М.О. Лавровський

187.*Лиман С. Византийская империя в трудах историков Харьковского университета (1804-1885) / С. И. Лиман, С. Б. Сорочан // Східний світ. – 2006. – № 1. – с. 91-106.

188. Макарова Е. А. Слависты Лавровские – уроженцы села Выдропужск / Е. А. Макарова; Твер. гос. ун-т, Упр. по соц. работе, Лаборатория по туристике. – Тверь: Альфа-пресс. – 2006. – 62 с. – (Серия "Знаменитые уроженцы Верхневолжья"). – Библиогр.: с. 51-62 и в подстроч. примеч.

189. Макарова Е.А. Слависты Лавровские – уроженцы села Выдропужск / Е.А. Макарова: учеб.-метод. разработка к курсу "Краеведение" для студ. спец. "Социально-культурный сервис и туризм", к спецкурсу "Славяноведение в России" для студ. спец. "История" / под общ. ред. С.Н. Смирнова. – Тверь: Издатель А. Ушаков, 2006. – 64 с.

2007

190. Гордеева А. В. Порівняльний аналіз проблеми розвитку педагогічної думки Київської Русі у працях П. Ф. Каптерева і М. О. Лавровського / А. В. Гордеева // Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. /Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; редкол.: А. В. Троцько та ін. – Харків, 2007. – Вип. 18. – С. 49-55. – Бібліогр. : с.53 (3 назви)

191. [Киричок І.І.](#) Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Ніжинському історико-філологічному інституті (1875 – 1917 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / І.І. Киричок; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2007. – 22 с.

С. 10: М.О. Лавровський

192. Киричок І.І. Напрями реалізації ідей удосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителів у працях

М. О. Лавровського (1825-1899) та П. О. Заболотського (1877-1918) / І. І. Киричок // Наукові записки / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2007. – № 4. – С.182-186.

193. Лиман С. И. История изучения Византии в южных губерниях Российской Империи (1804-1874 гг.) / С. И. Лиман, С. Б. Сорочан // Вестн. Православного Свято-Тихоновского ун-та. – Серия II: История. История Русской Православной Церкви. – 2007. – Вып.4(21). – 7-52.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pstgu.ru/download/1176741491.Liman.pdf>

С.20-25: Про працю М.О.Лавровського «О византийском элементе в языке договоров русских с греками» (1953).

194. Самойленко Г. Ніжинський Історико-філологічний інститут і Варшавський університет / Г. В. Самойленко // Поляки в Ніжині: зб. статей і матеріалів. – Ніжин, 2007. – С.89-98.

С. 89,90,92,93,95: М. О. Лавровський

2008

195. Горячев В.А. Великокняжеская власть в договорах русских с греками X века /В.А. Горячев // Юрид. мысль: науч.-практ. журн. – СПб., 2008. – № 4. – С. 11-20.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbnova.ru/articles/2/324>

М.О. Лавровський як дослідник-візантиніст, його праця «О византийском элементе в языке договоров русских с греками» (1853)

196. Демченко Н.М. Дослідження педагогічних поглядів видатних вітчизняних зарубіжних персоналій у спадщині вчених мовознавців Лівобережної України (друга половина XIX століття) / Н. М. Демченко // Наукові записки / Ніжин. держ. університет імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2008. – № 5. – С. 146-149.

С.147: М.О. Лавровський

- 197.** Захарченко М.В. История школ и книжного дела в Руси: метод очерк в помощь педагогу-практику и педагогу исследователю // Вестн. Православного Свято-Тихоновского ун-та. Педагогика. Психология. – 2008. – Вып. 3(10). – С. 37-48.

С.40: М.О. Лавровський

- 198.** Зеленська С. Теоретична професійно-педагогічна підготовка вчителя в автономних педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ- початку ХХ ст.: ретроспектива, актуалізація /С. А. Зеленська // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 21 : Історико-педагогічні студії / редкол. Н. М. Дем'яненко [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 2. – С.36-42. – (До 175-річчя Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова).

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ispu.../160.html](http://npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ispu.../160.html).

Стаття написана на основі досвіду Ніжинського Історико-філологічного інституту князя Безбородька з підготовки викладачів для гімназій. М. О. Лавровський як директор Інституту та викладач педагогіки

- 199.** Каліна К. Є. Вплив викладачів вищих навчальних закладів Слобожанщини на формування особистості з високими моральними якостями (історичний аспект) / К. Є. Каліна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../2008.../11.html; www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_22/11.html - Назва з екрана

М. О. Лавровський як педагог та вчений

- 200.** Лиман С. И. Византийская империя в трудах историков Харьковского университета (1804-1917 гг.) / С. И. Лиман, С. Б. Сорочан // Дриновський збірник. – Х.; Софія. – 2008. – Т. 2. – С. 63-81.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/drzb/2008_2/Liman_Sorochan.pdf

С.65-67: М.О. Лавровський як історик-візантиніст

201. Макарова Е. Б. Слависты П.А. и Н.А. Лавровские – уроженцы земли Тверской / Е. Б. Макарова //Первый петербургско-тверской семинар «Тверской край в науке и культуре»; С.-Петербург. гос. ун-т, (29-30 ноября 2008 г.), Твер. гос. ун-т, Филиал Гос. акад. славян. культуры в г. Твери. – (рукопис)

202. Міщук С. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині та її рукописна колекція (друга пол. XIX – 10-ті роки XX ст.) / С. Міщук // Бібл. вісник. – 2008. – № 1. – С.14- 19.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/2008-1/03.pdf

С. 14: Вклад М. О.Лавровського у формування фондів бібліотеки НІФІ

203. Моціяка П. П. "Жив як навчав". М. О. Лавровський – директор-фундатор історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині (1875-1882 рр.) / П. П. Моціяка // Література та культура Полісся. Вип. 46. Проблеми літератури, історії та культури Полісся і України в сучасних дослідженнях / відп. ред. та упоряд. Г. В. Самойленко; Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2008. – С. 211-230.

204. Фарбак Т. Науково-педагогічна діяльність М. О. Лавровського: до постановки проблеми /Т.М. Фарбак //Наук. часопис Нац. пед. університету імені М. П. Драгоманова. Серія. 21 : Історико-педагогічні студії. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; редкол.: Н. М. Дем'яненко [та ін.]. – К., 2008. – Вип. 2. – С.95-98. – (До 175-річчя Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова)

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/ispu.../260.html>

205. Франчук В.Ю. Научная школа И.И. Срезневского на Украине / В.Ю. Франчук // И.И. Срезневский и история славяно-русской филологии: тенденции в науке, образовании и культуре : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 195-летию со дня рожд. акад. И.И. Срезневского (25-27 мая 2007 года) / отв. ред. Г.А. Богатова, Н. И. Демидова. – Рязань, 2007. – С.17-22.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // library.rsu.edu.ru/blog/wp-content/uploads/.../sreznevskij_and_history.pdf](http://library.rsu.edu.ru/blog/wp-content/uploads/.../sreznevskij_and_history.pdf)

С. 18-19: М.О. Лавровський

206. Якубіна Ю. В. Гимназия высших наук сквозь призму воспоминаний Н. Кукольника / Ю. В. Якубіна // Література та культура Полісся: зб. наук. праць. Вип. 37. Філологія, історія та культура Полісся на перетині думок / відп. ред. та упоряд. Г. В. Самойленко; Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2007. – С. 15-39.

С. 16, 17, 27: М.О. Лавровський

207. Якубіна Ю. Ніжинський період біографії Миколи Гоголя: до початків історіографії / Ю. В. Якубіна; Київ. славістичний ун-т, за ред. Ю. М. Алексєєва // Університет: іст.-філос. журн. – К., 2008. – № 6. – С. 66-79.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Univer/2008_6.pdf

С. 69-79: Характеристика праці М.О.Лавровського «Гимназия высших наук кн. Безбородко в Нежине (1820-1832)». (К.: Тип. М.П.Фрица, 1879)

2009

208. Демченко Н.М. Принципи формування змісту освіти класичної гімназії в поглядах представників російської словесності Лівобережної України (др. пол. XIX ст.) Н. М. Демченко // Наукові записки / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2009. – №1. – 177-180.

С.179: М.О.Лавровський

209. Дивногорцева С.Ю. Влияние христианского вероучения на становление идеалов духовно-нравственного воспитания в русской педагогике //Православный Свято-Тихоновский Гуманитарный ун-т. – Серия IV: Педагогика. Психология. – 2009. – Вып. 4(15). – С.42-49.

С. 45-48: М.О.Лавровський. Стаття написана на основі праць М.О. Лавровського «Памятники старинного русского воспитания» (М., 1861) та М.І. Демкова «История русской педагогики» (М., 1913).

210. Заніна О. М. Учитель та його професійна підготовка у поглядах освітян України другої половини ХІХ– початку ХХ ст. / О. М. Заніна, Н. М. Демченко // Наукові записки / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки, за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2009. – № 4. – С.173-177.

Те саме [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzsp/2009_4/statti/41.html

С.174-176: Погляди М. О. Лавровського на проблему професійної підготовки вчителя

211. *Міщук С. М. Внесок вчених Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині у дослідження рукописних пам'яток: друга половина ХІХ – 10-ті роки ХХ ст. / С. М. Міщук // Інтелігенція і влада: громад.-політ наук. зб. Одес. нац. політех. ун-ту. Серія Історія. – 2009. – Вип. 16. – С.261-271: бібліогр.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/iiv/2009_15/261-271.pdf

С.262-263: Роль М. О. Лавровського у розвитку бібліотеки НІФІ

212. Черказьянова И. Академик Н. А. Лавровский – деятель народного просвещения в Польше и Прибалтике / И.Черказьянова // **Стереотипы и национальные системы ценностей в межкультурной коммуникации / ред.: В. Шайдунов, А. Куклевич; Невский ин-т языка и культуры;**

Центр исслед. Восточной Европы Варминско-Мазурского ун-та: сб. статей. – СПб., 2009. – Вып. 1. – С.174-180.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http //www.uwm.edu.pl/cbew/Stereotypy_mk_2009.pdf](http://www.uwm.edu.pl/cbew/Stereotypy_mk_2009.pdf)

2010

213. Бондар Н. Почесний попечитель Гімназії вищих наук у Ніжині граф Олександр Григорович Кушельов-Безбородько / Н. Бондар // Ніжин. старовина: зб. регіон. історії та пам'яткознавства; Центр пам'яткознавства НАН України, Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури. – К., 2010. – Вип.9(12). – С.5-10.

С.9: М.О.Лавровський як дослідник історії Гімназії вищих наук князя Безбородька

214. Воробьев В. Академик с берегов Тверцы / В. Воробьев // Тверская Жизнь. – 2010. – 11 дек. – С. 5.

Про вченого-славіста М.О. Лавровського

215. Гавковські Р. Імператорський Варшавський університет і його зв'язки з Ніжинським Історико-філологічним інститутом в ХІХ ст.: [у період 1875 -1914 рр.] / Р. Гавковські // Літ. та культура Полісся. – Ніжин, 2010. – Вип. 57. – С.143-152. – пол.

Ключові слова: ректори, Лавровський, Зенгер, Карський

216. Карнаух Н. В. О значении педагогических знаний в профессиональной подготовке преподавателей высшей школы дореволюционной России / Н.В. Карнаух // Вестн. Православного Свято-Тихоновского Гуманитарного Университета: Серия IV. Педагогика. Психология. – М., 2010. – № 1(16). – С.41-49.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http //pstu.ru/download/1269861633.karnauh.pdf](http://pstu.ru/download/1269861633.karnauh.pdf)

С 43: М.О. Лавровський

217. Міщук С. М. М. І. Лілеєв та Є. В. Петухов – книгознавці, археографи рукописних пам'яток / С. М. Міщук // Історичні студії

Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. – 2010. – Вип.4. – С.46-51.

Те саме : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/1stst/2010_4/R1/Mishchuk.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/1stst/2010_4/R1/Mishchuk.pdf)

С.47: М.О. Лавровський

218. Міщук С. Бібліотека Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині та її рукописна колекція (друга пол. XIX – 10-ті роки XX ст.) / С. М. Міщук // Інформ.-наук. вісник б-ки Ніжин. держ. ун-ту імені Миколи Гоголя: наук.-бібліогр. видання. Вип. 1. Бібліографія. Книгознавство. Бібліотекознавство. Історія та культура. Історичне та літературне краєзнавство / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя, Бібліотека; відп. ред. Н. О. Ленченко. – Ніжин, 2010. – С. 21-25.

219. Павко А. І. Загальні риси й особливості підготовки педагогічних кадрів в університетах України у XIX – на початку XX ст. / А. І. Павко // Укр. іст. журн.. – 2010. – № 4. – С. 99-115.

С. 102-103: М. О. Лавровський як один з перших дослідників історії Харківського університету

220. Сергеев Ф. П. О наименовании международно-правового документа в договорах Руси с греками в X веке: Актуальные вопросы истории развития русского языка / Ф. П. Сергеев // Электронный научно-образовательный журнал Волгоград. гос. пед. ун-та «Грани познания». – 2010. – №1(6), май. grani.vspu.ru/files/publics/138_st.pdf

221. *[Ульянченко О.](#) Професійно-педагогічна підготовка вчителя у вищих навчальних закладах України (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. Ульянченко // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Іст.-пед. студії – К., 2010. – Вип. 3 – 4. – С. 78-84.

222. Фарбак Т. М. Історія становлення Харківського університету в наукових працях М. О. Лавровського / Т. М. Фарбак // Там само. – К., 2010. – С. 93-98.

223. Фастова С. О. "Ученые и братья" из Выдропужска / С. О. Фастова // Кафедра. – 2010. – № 4. – С. 72-77
Про Миколу Олексійовича та Петра Олексійовича Лавровських

2011

224. Грибовский М. В. Материальный достаток профессоров и преподавателей университетов России в конце 19 – начале 20 в. / М. В. Грибовский // Вестн. Томского гос. ун-та. – Томск. – 2011. – №8(349). – С.76-80. – Библиогр. в конце ст.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **[http // sun.tsu.ru/mminfo/000063105/349/image/349-076.pdf](http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/349/image/349-076.pdf)**

С.77: М.О.Лавровський як ректор Варшавського університету

225. Демченко Н. М. Проблема дидактичних принципів у спадщині словесників Лівобережжя II пол. XIX – початку XX ст. / Н.М. Демченко, Ю.М. Мачача // Наукові записки / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки / гол. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2011. – № 4. – С. 186-190.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/SocGum/Nzsp/2011_4/vzd/vzd4.pdf

С. 187,188,189: М.О. Лавровський

226. Кузьменко Н. М. Особливості організації навчально-виховного процесу в Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька (кінець XIX – початок XX століття) / Н.М. Кузьменко; Київ Нац. ун-т імені Тараса Шевченка // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2011. - № 13. – С. 217-221.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_217.pdf](http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/actprob13_217.pdf)

227. [Міщук С. М.](#) Вчені Ніжина – археографи та книгознавці (друга половина XIX – початок XX ст.) / С. М. Міщук // Вісник Акад. праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : наук.-практ. зб. – К., 2011. – № 1 (57). – С. 153-158.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vapsv/2011_1/St_26.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vapsv/2011_1/St_26.pdf)

С.154: М.О. Лавровський

228. Моціяка П. П. Микола Олексійович Лавровський / П. П. Моціяка // Ніжинський Історико-філологічний інститут князя Безбородька у портретах його директорів: монографія. – Ніжин, 2011. – С. 45-72.

229. Рубаник В. Е. Зарождение отечественной традиции правового регулирования отношений собственности: право собственности в Древней Руси до Русской Правды / В. Е. Рубаник // Вопр. экономики и права. – 2011. – № 9. – С.7-17.

Те саме : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // law-journal.ru/download/journal/201109](http://law-journal.ru/download/journal/201109)

230. Самойленко Г. В. Українсько-російсько-слов'янське літературознавство у Ніжинській вищій школі / Г. .В. Самойленко // Література та культура Полісся /відп. ред. і упоряд.

Г. В. Самойленко. Вип. 64. Сучасні теоретико-методологічні дослідження соціальної історії і культури Полісся та України. – Ніжин, 2011. – С 3-21.

С.5-6: М.О. Лавровський

231. Самойленко Г. В. Спадщина М. Гоголя в працях учених Ніжинської вищої школи / Г. В. Самойленко // Там само. – С. 21- 36.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2011_64/lit/lit2.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2011_64/lit/lit2.pdf)

С. 22-23: М. О.Лавровський як дослідник історії Гімназії вищих наук князя Безбородька

232. Фарбак Т. М. О. Лавровський про Гімназію вищих наук князя Безбородька /Т. М. Фарбак // Наукові записки / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи .Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2011. — № 8. – С.201-205.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http// www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzssp/2011_8/vzd/vzd3.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzssp/2011_8/vzd/vzd3.pdf)

Проаналізовано частину творчого доробку М.О.Лавровського щодо історії створення та функціонування Гімназії вищих наук князя Безбородька у 1820-1832 рр.

233. Фарбак Т. М. Розвиток освіти Київської Русі у творчій спадщині М.О Лавровського / Т. М. Фарбак // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. – Чернігів, 2011. – вип. 84.

Те саме: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_84/Farbak.pd](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_84/Farbak.pd)

234. Фарбак Т. М. Особистість М.О. Лавровського як об'єкт дослідження історико-педагогічної науки / Т. М. Фарбак // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 21. Історико-педагогічні студії. I Всеукр. Морозівські педагогічні читання / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; редкол. Н. М. Дем'яненко [та ін.]. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 248-249.

2012

235. Якубіна Ю. В. Гоголь і Гімназія вищих наук: біографічний та ейдологічний виміри / Ю. В. Якубіна; наук. ред.. Т. В. Михед; Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя, Гоголезнавчий центр. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 366 с.

С. 17, 18, 22, 23, 27, 29, 36, 38, 60, 62, 63, 86, 163, 340, 345, 346: М.О. Лавровський

236. Домановская М. Е. Русско-византийские договоры X в. в исследованиях Н. А. Лавровского / М. Е. Домановская // XII Кирило-Мефодіївські читання; Ін-т історії України, Харків. Нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, Історичний фак., Філол. фак., Цетр болгаристики та балканських досліджень. – Харків. 2012. - *(рукопис). – (До 200-річчя від дня народження І.І. Срезневського).*

Іменний покажчик**Аделунг Ф. 41**

Алексеев Ю.М. 207

Багалеї Д. І. 136

Бакіров С. 178
 Баленко Н. М. 176, 177,
 Балясний Я. О. 35
 Барсов Е. В. 110
 Бекетов Н.Н. 22
 Белецький А. І. 146
 Белоусов Н. Г. 54
 Бецкой І.І. 67
 Билевич М. В. 55
 Богатова Г. А. 205
 Богородський Б. Л. 148
 Бондар Н. 213
 Браїловський С.Н. 125
 Будилович А.С. 61, 126
 Булахов М. Г. 149

Венгеров С. А. 139

Вовк Л.П. 175
 Вороб'єв С. 214

Гавковські Р. 215

Ганелин Р. Ш. 172
 Гиппиус В. В. 145
 Гоголь Н. В. 57, 58, 92, 94,
 133, 146, 231
 Гордєєва А. В. 190
 Горячев В. А. 195
 Гранатович Л. В. 171
 Грибовський М. В. 224
 Грот К. Я. 127, 130, 143

Делярю М. Д. 27

Демидова Н.І. 205

Демков М. І. 116, 209

Демченко Н. М. 196, 208, 210,
225Дем'яненко Н. М. 198, 204,
234

Десницький В. А. 145

Дивногорцева С. Ю. 209

Добиаш А. В. 128

Домановская М. Е. 236

Дудченко Г. М. 184

Духопельников В. М. 178

Дюгуров А. А. 34

**Екатерина II, імп. рос. 5, 6-
68 72, 93, 97**

Есипов В. В. 141

Жуковский В.А. 1**Заболотський П. А. 138, 192**

Зайцев Б. П. 178

Заніна О. М. 210

Захарченко М. В. 197

Зеленська С. А. 198

Зернин А. П. 19

Золотарев В. П. 159

Іванов А. Е. 167

Іванов. Н. І. 118, 129

Ієропес Х. Н. 56

Іконников В. С. 115, 135

Іофанов Д. 146

Каліна К. Є. 199

Каптерев П. Ф. 190

Каразин В. Н. 38, 41, 43, 174

Карамзин Н. М. 23, 32, 33, 79,
85-87, 89, 96

Кареев Н. И. 159

Карнаух Н. В. 185, 216

Каченовский Д. И. 30, 104

Киреевский П. В. 40

Кирилл, проповідник,
проповідник християнства
61

Киричок І. І. 191, 192

Коваленко Є. І. 210, 225

Ковальчук О. М. 165, 168

Константин VII

Багрянородный, імп. візант.
44

Круковский А. 109

Крылов И. А. 28, 82-84, 88

Кудрицький А. В. 160

Кузьменко Н. М. 226

Куклевич А. 211

Кукольник Н. В. 205

Кушельов-Безбородько О. Г.
213

Лавріненко О. А. 180, 186

Ларин Б. А. 148

Леваковский Н. Ф. 22

Ленченко Н. О. 218

Лескевич М. А. 147

Лілесєєв М. І. 217

Лиман С. И. 181, 187, 193, 200

Локк Джон 71

Ломоносов М. В. 20-22, 23,
81, 90, 95, 100-103

Луканова Т. Б. 150

Майков Л. Н. 113

Макарова Е. А. 188, 189, 201

Мачача Ю. В. 225

Медведев И. П. 153

Ментенон Франсуаза д
О'бинье 7

Мефодий, слов'янський
просвітник, проповідник
християнства 61

Миллер О. 195

Михед Т. В. 235

Міщук С. М. 202, 211, 217,
218, 227

Монтень М. 71

Моціяка П. П. 203, 228

Осипов І. В. 178

Павко А. І. 219

Петр 1 Алексеевич, царь
102

Падалка О. С. 175

Петухов Е. В. 134, 217

Пінчук Т. Д. 173

Покровский В. И. 67, 73, 81-
82, 85, 88-90, 92-96

Пушкин А. С. 64

Пыпин А. Н. 111, 121

Рейт Б. О. 46

Розальон-Сошальский В. Г.
104

Розвадовская Л. Г. 152

Рославский-Петровский А. П.
14, 42

Романовський В. 174

Рубаник В. Е. 229

Рудаков В. Е. 122, 123

**Самойленко Г. В. 162-164,
166, 169, 182, 184, 194, 203,
206, 230-231**

Самойленко О. Г. 166, 169, 182
Самойленко С. Г. 166
Селиванов Т. И. 35
Сергеев Ф. П. 220
Скворцов М. Е. 177
Смирнов А. 36, 105, 112, 124
Смолий В. А. 170
Сонин Н. Я. 114
Сорочан С. Б. 181, 187, 193, 200
Сперанский М. Н. 133
Спрынчак Я. А. 151
Сребницкий И. А. 108, 133
Срезневский И. И. 205, 236
Станкевич Н. И. 22
Стойкович А. И. 32, 47
Стоюнин Б. 97
Сумцов Н. В. 132, 137

Тихонравов Н. С. 13
Троцко А. В. 190

Уварова П. С. 78
Ульянченко О. 221
Усенко П. П. 170

Фарбак Т. М. 204, 222, 232, 233, 234
Фастова С. О. 223
Филонов А. 98
Флегонтова С. М. 183
Фонвизин Д. И. 40
Франчук В. Ю. 205

Черказьянова И. 212
Черкасов О. С. 175, 179

Шад И. Г. 40
Шайдуров В. 212
Шевченко Т. Г. 158
Шкляревский Г. И. 152

Халанский М. Г. 136

Эрбен К. Я. 36, 37, 105

Юрченко Л. П. 156

Якубина Ю. В. 206, 207, 235
Ярмаченко М. Д. 161

ЗМІСТ

Л.Литвиненко

**НАУКОВА СПАДЩИНА М.О.ЛАВРОВСЬКОГО
У ВИМІРІ ЧАСУ**

4

Г.Самойленко.

АКАДЕМІК М.О.ЛАВРОВСЬКИЙ

11

**ЛІТОПИС ЖИТТЄВОГО ТА ТВОРЧОГО ШЛЯХУ
М. О. ЛАВРОВСЬКОГО**

17

НАУКОВІ ПРАЦІ М.О.ЛАВРОВСЬКОГО

19

КРИТИКО-БІОГРАФІЧНА ТА МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА

31

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

56

Наукове видання

Упорядники:
Литвиненко Людмила Іванівна,
Гранатович Лариса Валентинівна

МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ ЛАВРОВСЬКИЙ
(1825-1899)
З ПЛЕЯДИ НАУКОВЦІВ
НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Бібліографічний покажчик

Технічний редактор – В. П. Сливко
Комп'ютерний набір – Л. І. Литвиненко
Верстка, макетування – Н. О. Приходько

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 16.01.13 р.
Гарнітура Computer Modern
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 2,3
Ум.-друк. арк. 3,5

Папір офсетний
Тираж 65 пр.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4
(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru
www.ndu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.